

Цікаво знати

- Тривалий час людство не мало єдиного календаря. Перші календарі було складено на основі зміни фаз Місяця і називалися місячними. Це відбувалося близько семи тисяч років тому на Близькому Сході.
- Більш точний календар вперше створено у Давньому Єгипті, він називався сонячним і базувався на русі Землі навколо своєї осі та навколо Сонця. Єгипетський календар складався з 365 днів, 12 місяців, а день і ніч в ньому поділялися на 12 частин. Тривалість деяких частин не відповідала нашому часові, тому що тривалість дня та ночі у різні пори року була неоднаковою.
- Сонячний календар єгиптян уточнили римляни і ввели його в 46 р. до н.е. за часів Юлія Цезаря, тому він називався юліанським.
- У XVI ст. римський папа Григорій XIII прийняв більш уточнений календар, який дістав назву григоріанського. Цим сонячним календарем користуємося і ми. Час, за який Земля робить оберт навколо Сонця, дорівнює року, що складається з 365 діб, 5 годин, 48 хвилин і 46 секунд. Доба — час, за який Земля обертається навколо своєї осі.
- Григоріанський календар називають новим стилем, а юліанський — старим стилем. Різниця між однією і тією ж датою за новим і старим стилем зараз становить 14 днів.

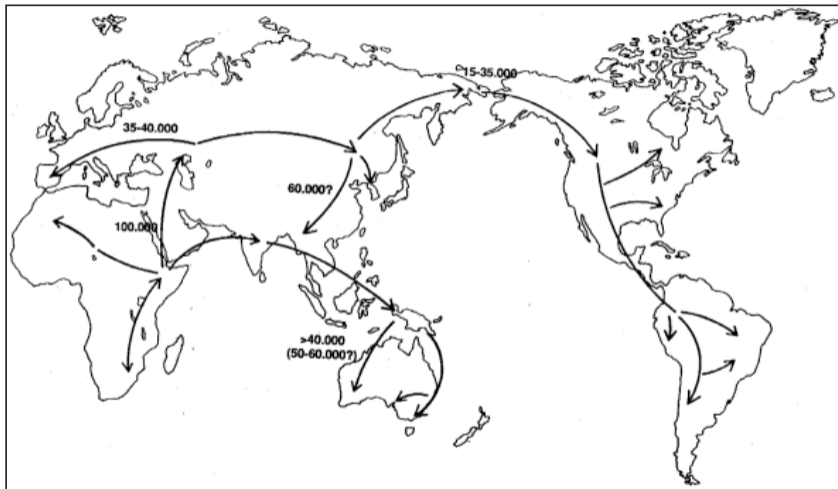

Схема. Розселення людини розумної на Землі

Поширення землеробства

Місто Єрихон виникло на місці поселення землеробів. Жителі цього селища наполегливо працювали, отримували добрі врожаї ячменю та пшениці, обмінювали їх на вироби ремісників сусідніх племен. У жителів селища накопичувалися багатства. Це дозволило їм зайнятися перебудовою свого поселення, яке поступово перетворилося на місто.

В Єрихоні зводили будинки з висушених на сонці глиняних цеглин, що були не прямокутними, до яких ми звикли, а мали овальну форму (схожі на батон): знизу були плоскими, зверху закругленими, зі слідами пальців. Навколо Єрихону жителі звели потужні стіни з вежами. У місті діяла каналізація. Дощова вода збиралася у спеціальних сховищах. Мешканці міста обмінювали зерно, сіль, яку вони добували, на необхідні речі.

У Єрихоні археологи знайшли стародавні поховання: обличчя померлих були покриті глиняними масками з намальованими волоссям і головними уборами та вставленими в очні западини раковинами. Про релігійні вірування жителів свідчить найдавніший храм.

Єрихон у Палестині

3 молитви давніх єгиптян до Нілу

«...Слава тобі, Ніле, що приходиш у мирі. Щоб дати життя Єгипту, ...твої хвилі розливаються по садах, які створило сонце, ти втамовуєш усе, що прагне небесної вологи; коли ти спустишся на землю, їй бог дає зерно і закипають роботи в майстернях. Ти — творець пшениці і ячменю, тобою тримаються храми...».

Запитання до документа

- Чому давні єгиптяни зверталися з молитвами до Нілу і називали його «творцем пшениці і ячменю»?

І до сьогодні достеменно не відомо, як будували піраміди. Але вчені припускають, що до початку будівництва жерці обирали місце, де мала розташовуватися споруда, окреслювали її основу. Далі розробляли план спорудження піраміди. Жерці з надзвичайною точністю орієнтували споруду за сторонами світу. Потім фараон проводив спеціальний ритуал і давав дозвіл на будівництво.

З усієї країни збирали сильних і молодих чоловіків. Вони працювали і в кар'єрі, де готували кам'яні блоки, і на будівельному майданчику.

За свою працю робітники отримували заробітну платню із царської скарбниці й харчі. Як вдавалося давнім єгиптянам піднімати кам'яні блоки, що важили до 30 т, на висоту понад 140 м, лишається загадкою.

На початку 90-х рр. XX ст. на плато Гіза, де збудовано найбільші піраміди, біля сучасного Каїра, неподалік великих пірамід археологам уперше вдалося знайти місто, де жили їх будівельники. Тут було досліджено більше сотні великих глиняних посудин, у яких пекли хліб для робітників, тисячі кісток великої рогатої худоби та риби. За підрахунками вчених, у місті жило близько 25 тис. осіб. Основна частина сезонних робітників мешкала у будинках-гуртожитках біля каменоломень, або безпосередньо на будові біля піраміди. Наглядачі, майстри й ремісники, що обслуговували будівництво, мешкали в окремих невеликих будинках.

Усього в Єгипті відомо близько 80 пірамід. Найвідомішою та найвищою серед них є піраміда Хуфу (Хеопса), яка розташовується на західному березі Нілу. Її будівництво тривало майже 20 років, і сам фараон безпосередньо спостерігав за ним. Висота піраміди Хуфу сягала 147 м. Вона була облицьована білим, гладким каменем, що виблискував на сонці.

Донині піраміди лишаються однією з найбільших загадок історії. Якщо висоту піраміди Хуфу помножити на мільярд, то це дорівнюватиме відстані від Землі до Сонця. Якби з каміння шести найбільших пірамід викласти дорогу шириною 6 м, то вона б сягнула 12 тис. км. Не випадково стародавні греки називали піраміди першим дивом світу.

Про діяльність чаті:

Чаті, слухаючи в своїй залі, під час прийому має сидіти у високому кріслі. На підлозі повинен бути килим, за спиною його подушки, подушка і під ногами. В руках у нього палиця, 40 шкіряних сувоїв законів розгорнуті перед ним. Вельможі перед ним по обидві сторони, начальник кабінету праворуч, зліва, секретарі поруч — усі на своїх місцях. Кожен має бути вислуханим по черзі... чаті доповідають і про фортеці півдня і півночі. Йому доповідають про все, що входить до царського дому і про все, що виходить з нього... йому доповідають про свою діяльність високі чиновники. Він повинен увійти до фараона раніше головного скарбника, який має чекати його біля північного фасаду... Чаті скликає місцевих чиновників і розсилає їх.

Завдання до документа

- Виділіть у тексті ключові слова, що вказують на обов'язки чаті — головного міністра фараона.

3 біографії Метена:

«[Спадщина, отримана Метеном.] Було дано йому майно батька його Інпуеманха, судді і писця: не було (ні) зерна, (ні) майна всякого домашнього, а були люди й дрібна худоба.

[Кар'єра Метена.] Він був настановлений першим писарем харчових складів, начальником майна харчових складів ... був номархом Бичачого ному, після того як (був) суддею Бичачого йому... був настановлений начальником усього царського льону, він був настановлений правителем селищ..., правителем великого укріплення ..., номархом Саїса...».

Запитання до документа

- Чого міг досягти в Давньому Єгипті нащадок судді і писця? Обґрунтуйте свою думку.

Напис Тутмоса III у храмі Амона-Ра у Фівах

«Його величність відправився на золотій колісниці, прикрашені своєю бойовою зброєю... І вороги побачили, що його величність долає їх, і бігли стрімголов в Мегіддо з очима, повними страху. Вони кинули своїх коней і свої золоті й срібні колісниці, і їх втягували за допомогою одягу в це місто ... І ось, якби військо його величності не заповнив намір пограбувати майно ворогів, воно б опанувало Мегіддо цієї миті... Тоді були захоплені їх коні і їхні золоті та срібні колісниці ... Їхні ратники повалені, а переможне військо вважає свої трофеї...».

Запитання до документа

- Що сталося біля Мегіддо? Про що жалкував Тутмос III?

Тутанхамону не вдалося уславитися своїм правлінням. Адже помер він у віці 18 років. Але на нього чекала посмертна слава.

У 1922 р. англійський археолог Картер віднайшов гробницю Тутанхамона. Вона вразила світ своїми скарбами. Лише золоті речі важили 600 кг. П'ять років їх розбирали археологи. Гробниця фараона складалася з кількох кімнат, в яких було знайдено: колісницю, меблі, скрині з речами, таці з харчами, бутлі з вином. Моделі човнів, близько 500 скульптурок богів, фараонів, прикраса, зброя тощо. Мумія фараона лежала у декількох домовинах. Перша була повністю золотою. Верхню частину мумії прикривала золота маска. Всі речі виконано з високою художньою майстерністю і є важливими експонатами Каїрського музею.

Міф про всесвітній потоп

Багато часу минуло відтоді, як з волі богів виникли перші люди. Стало їх багато на землі, і почали вони шумом і галасом своїм надто докучати богам. Розсердилися ті на людей і вирішили затопити всю землю. Але добрий бог Єа повідомив про це праведній людині на ім'я Утнапішті, сказавши: «Прийшов час рятувати свою душу! Побудуй величезний ковчег із міцним спорядженням і покрий дахом. Надійно просмоли його густою смолою. Потім заведи до нього рідних і близьких, усіх тварин з собою візьми, зерна не забудь, а після того, як сам зайдеш, двері усі надійно позачиняй і засмоли їх». І накреслив бог Єа на землі малюнок того ковчеза. Побудував Утнапішті ковчег, взяв із собою свою родину, умілих ремісників, а також свійських і диких тварин. І ось чорна хмара затягла усе небо, грізно загримів бог грому. Вдень стало темно, як вночі. Почалася велика злива, а згодом — потоп. Усе живе на землі загинуло. Навіть богів потоп примусив стрепенутися. Коли через шість днів і сім ночей закінчився ураган і визирнуло сонце, вода почала спадати. Випустив Утнапішті голуба, і прилетів він назад, не знайшов вільного від води місця. Випустив він ластівку, і вона повернулася ні з чим. Випустив крука, і знайшов крук сушу. Це була вершина великої гори. Причалив до суші ковчег, і вийшли з нього люди й тварини.

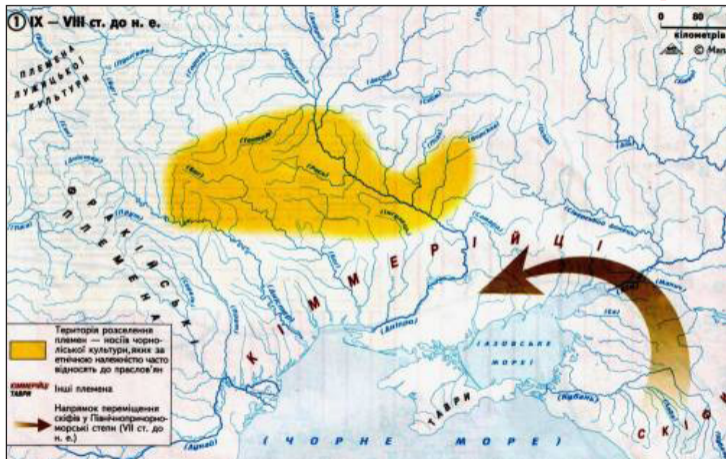
На вершині гори Утнапішті насипав очерету й хмизу, запалив вогонь і приніс богам жертву. Боги зраділи жертві й пробачили людям, які врятувалися від потопу.

Найосвіченішим з асирійських царів (хоч це не заважало йому проявляти жорстокість) був Ашшурбаніпал. За його наказом до палацу звозили не тільки коштовності, а й книги. Так була зібрана велика бібліотека, у якій зберігалися старовинні вавилонські міфи, легенди, молитви, твори мудреців про рух небесних тіл і про те, що вони віщували людям. Палац царя згорів під час захоплення ворогами Ніневії, та бібліотека вціліла. Глиняні «книги» не горять, а стають міцнішими після випалювання. Археологи розкопали руїни палацу Ашшурбаніпала і знайшли цю бібліотеку. Вони зібрали уламки табличок і з'єднали їх. Так було відновлено міф про потоп, легенду про Гільгамеша та велику кількість інших клинописних «книг» Стародавнього Дворіччя.

Нововавилонське царство (ескіз)

Розселення чорнолісців

Герой «Рамаяни» — цар Рама. Він посватався до красуні Сіті. У змаганні женихів йому вдалося натягнути лук бога Шиви. Рама був настільки сильний, що лук навіть зламався. Сіта стала дружиною Рами.

Оселилися вони в лісі, у простій хатині, яку самі збудували. Там з ними кояться різні казкові пригоди.

Однак зле чудовисько (цар демонів) Равана викрав Сіту. Равана мав 20 дужих рук і 10 хитрих голів. Тільки старий цар яструбів бачив викрадення і заступився за Сіту. Але могутній Равана у кровопролитному поєдинку відрубав йому ноги і крила, а тоді забрав красуню на далекий південний острів Ланку (Цейлон). Він хотів змусити її вийти за нього заміж, але Сіта противилася чудовиську.

Рама шукав Сіту по всій Індії. Йому допомагав мудрий цар мавп Хануман. Пролітаючи в небі, Сіта побачила внизу мавп. Вона кинула їм клаптики свого одягу, щоб вони повідомили Рамі, де перебуває його дружина. Хануман пробрався до покоїв Равани і заспокоїв Сіту. Слуги Равани підпалили хвіст Ханумана, але й це він зміг обернути проти ворогів Рами: він підпалив палац і все місто Равани. Рама і Хануман на чолі війська мавп з'явилися в царство Равани і стали до бою зі злим чудовиськом. Шляхетний Рама переміг Равану і возз'єднався із Сітою.

Артур Еванс вважав, що загибель цивілізації спричинена природною катастрофою, оскільки під час розкопок Кносського палацу він виявив багато ознак раптової смерті: незавершені ремісничі вироби, покинуті на полях знаряддя праці та ін. На думку Еванса, відбувся настільки могутній землетрус, що відродити після нього цивілізацію було вже неможливо. За 100 км на північ від Криту знаходиться невеличкий острів Санторин (Тера). Тут, на думку геологів, і відбулося виверження вулкана з жахливим вибухом, що знищив частину цього острова та підняв величезну хвилю — цунамі. Ймовірно, вона знищила критський флот і спричинила загибель Мінойської цивілізації.

ВЕЛИКА ГРЕЦЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ (VIII-VI ст. до н.е.)

Плутарх. Життєпис Лікурга (уривок)

16. Як тільки хлопчикам виповнювалося сім років, Лікург відбирав їх в батьків і розподіляв по загонах, щоб вони разом жили та їли, привчалися гратися і працювати один біля одного. На чолі загону вони ставили того, хто був хитрішим та хоробрішим за інших в бійках. Інші рівнялися на нього, виконували його накази і мовчки терпіли покарання, так що головним наслідком такого способу життя була звичка слухатися. За іграми дітей часто спостерігали дорослі і сварили їх один з одним, провокуючи бійку, а самі спостерігали, якими якостями хлопчики обдаровані від природи. Письмо вони вивчали настільки, наскільки не можна було без нього обійтися; в іншому виховання зводилося до вимоги беззаперечно слухатися, мужньо терпіти труднощі та перемагати ворогів.

Запитання до документів

► Яку мету переслідувало, на вашу думку, таке виховання?

БИТВА при ФЕРМОПІЛАХ, липень 480 р. до н.е.

САЛАМІНСЬКА БИТВА 28 вересня 480 р. до н.е.

Плутарх про Перікла

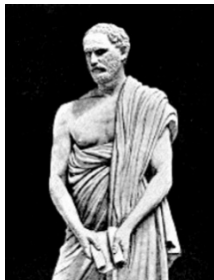
1) *«Коли Перікл уже був при смерті, біля нього зібралися найкращі громадяни і його друзі, які залишилися в живих. Вони говорили про його небуденні якості й значення в державі, перелічували його подвиги і численні воєнні трофеї... Перікл уважно все це слухав і, перебивши їх, сказав, що він дивується їхній мові, бо вони хвалять його і згадують такі його заслуги, якими він завдячує в не меншій мірі своєму щастю і до яких були причетні інші стратеги, а так і не згадали найпрекраснішої і найважливішої з його заслуг: «Адже з моєї вини, — підкреслив він, — ніхто з афінян не носив жалоби».*

Запитання до документів

- ▶ Що Перікл вважав найважливішою своєю заслугою перед афінянами? Чи вважаєте ви, що це, справді, основна заслуга Перікла? Обґрунтуйте свою думку.

Демосфен походив із багатой родини, але, залишившись без батьків, втратив спадщину. Він вирішив повернути вкрадене майно через суд. Юнаком він боявся виступати перед натовпом. Демосфен подолав цей страх постійною працею над собою. Він виходив на берег моря і намагався говорити голосніше, ніж шумлять хвилі та вітер. Маючи вади дикції, Демосфен подолав їх, набираючи в рот камінців і намагаючись правильно та чітко виголошувати промови.

Демосфен

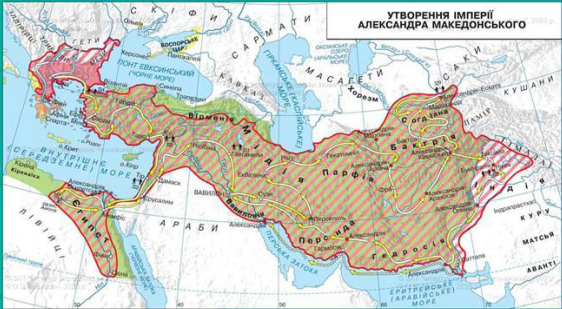
Плутарх про битву на річці Ґранік

...Парменіон не радив йому ризикувати... Але Александр відповів, що йому буде соромно перед Геллеспонтом, якщо після переправи через морську протоку він поб'ється Ґраніка. І сам першим кинувся в річку з тринадцятьма відділами кінноти. Він вів військо на ворожі стріли й списи, на стрімкі скелі, вщерть заповнені піхотою і кіннотою ворога, через бурхливу річку, яка несла і топила коней і людей... Перси втратили там убитими 20 тисяч піхотинців і 2,5 тис. кіннотників. ...Втрати Александра становили всього 34 особи, у тому числі 9 піхотинців.

Запитання до документів

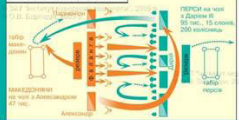
- ▶ Користуючись документом, доведіть, що Александр був не тільки талановитим полководцем, а й хоробрим воїном.

УТВОРЕННЯ ІМПЕРІЇ АЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО

- Македонське царство у 336 р. до н.е.
- Гречеські держави, залежні від Македонії
- Перські держави у 336 р. до н.е.
- Східний похід Александра Македонського проти Перських держав (334 - 323 рр. до н.е.)
- Міста і ріки найважливіших походів Александра Македонського
- Зруйнована македонськими перськими силами у травні 330 р. до н.е.
- Шлях македонського Філоту на чолі з Невархом від Ілію до Вавилону (323 р. до н.е.)
- Території, завоювані Александром Македонським
- Кордонні імперії Александра Македонського
- Інші держави
- Столиця імперії Александра Македонського
- Места, завоювані Александром Македонським

БИТВА ПІД ГАВГЕЛАМИ 1 жовтня 331 р. до н.е.

- Македонське військо:**
 - піхота
 - кіннота
 - лучники
- Перське військо:**
 - піхота
 - кіннота
 - бойові слони
 - колісниця
- Недалі агони персів
- Удар македонської важкої кінноти, оточення і поразка персів

Існує легенда про походження пергаменту. Єгипетські царі хотіли мати найбільшу у світі бібліотеку. Тому один з Птолемеїв заборонив вивозити з Єгипту папірус. Він намагався сприяти розвитку бібліотеки в Пергамі. Довелося пергамському царю шукати новий матеріал для письма. Так був винайдений пергамент.

Плутарх про Аристотеля

...Цар запросив до себе найзнаменитішого й найвченішого з грецьких філософів -Аристотеля, а за навчання винагородив його в спосіб якнайкращий і гідний величі цього вченого. Філіпп відбудував рідне місто Аристотеля Стагіру, яке колись сам зруйнував... Александр спочатку захоплювався Аристотелем і навіть любив його не менш, ніж свого батька, бо, як сам казав, одному він завдячує своїм життям, а другому — відчуттям краси життя...

Запитання до документа

1. Як Філіпп II віддячив грецькому мудрецю?
2. Чим, за словами Плутарха, Александр завдячував Аристотелеві?

З клятви єгипетського селянина чиновникам (107 р. до н.е.)

«До виплати оренди щодня я залишаюсь на виду на сільськогосподарських роботах, не укриваюсь у священному віттарі храму, не закликаю ніякого покровительства і не вигадую способів для втечі».

Запитання до документа

► Як ви вважаєте, чим була зумовлена поява таких клятв? Про що вони свідчать?

Після завоювання Африки полководцем Регулом до Риму було відіслано 20 тисяч рабів. Після підкорення міста Тарент у рабство було відправлено 30 тисяч його мешканців. Після захоплення Іспанії у Рим було приведено 80 тисяч полонених. При пограбуванні Епіру 150 тис. його громадян було віддано у рабство. Після знищення Карфагену до Рима відправили 55 тис. його громадян. Із завойованої Іспанії за 6 років було вивезено 65 тонн срібла і 1,5 тонн золота.

Крім завойовницьких війн, джерелами рабства були:

- Продаж у рабство за борги (з 313 р. до н.е.) було заборонено перетворювати на рабів громадян Риму).
- Піратство. Пірати нападали на торговельні кораблі або прибережні селища, міста.
- «Вирощування» рабів на спеціальних фермах.
- Купівля невільників у інших державах.
- Перетворення на рабів злочинців.
- Продаж батьком у рабство сина-неслуха.

Муніципії

Найбільш привілейоване становище серед союзних Риму міст Італії займали муніципії (від *municipus* — громадські обов'язки). У них зберігалося повне внутрішнє самоврядування, а їх жителі вважалися римськими громадянами. Вони могли торгувати в Римі і володіти власністю і звертатися до суду. Однак ступінь самостійності визначалася тим, на яких умовах був укладений союз з Римом. Так міста Лації мали повні права ще в 338 р. до н.е. Але громадяни багатьох інших муніципій (етруські, сабінські тощо) не користувалися правом участі у народних зборах Риму і називалися «громадяни без права голосування».

«Союзники»

З багатьма племенами італіків і грецькими містами Південної Італії (Неаполь, Тарент та ін) римляни уклали союзні договори. Це були договори як би між двома державами про дружбу і взаємодопомогу, формально вони підтверджували незалежність і рівноправність один одного. На ділі ж Рим ставав «посередником» між італійськими «союзниками» і зовнішнім світом. Союзники зобов'язувалися воювати на стороні Риму і поставляти йому чимало воїнів, але не в привілейовані легіони римських громадян, а у допоміжні війська, де і служба була важча, і винагорода менша. А «рівноправність» оберталася тим, що союзники як громадяни «незалежних» громад не користувалися в Римі ніякими правами і вважалися «чужинцями» (перегринями). З часом на деяких з них за особливі заслуги були поширені права латинського громадянства.

Префектури

Найвища доля чекала громади, які у боротьбі з Римом, здалися на його милість. Римляни їм не довіряли і карали за «надмірний» спротив або зраду (перехід на бік ворога під час війни). Такі громади позбавлялися будь-якого самоврядування. У Римі вони не мали ніяких прав. Для управління цими громадами з Риму надсилалися спеціальні намісники — префекти («наглядачі»). Звідси і походить їх назва – префектури.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ

Відлік часу в історії Стародавнього світу

Мета: навчитися використовувати лінію часу для підрахунку років в історії.

Хід роботи

1. Ознайомитися із запропонованим матеріалом.
2. Виконати запропоновані завдання.
3. Зробити відповідний висновок.

Стрічка часу

Розгляньте на малюнку стрічку часу. Вертикальною рисою позначено початок нашої ери (Різдво Христове). Праворуч — наша ера (після Різдва Христового). Тут роки обчислюються послідовно вперед, один за одним — перший, другий, третій і так до нинішнього року.

По ліву сторону розділової риски — до нашої ери (до Різдва Христового) — ми дивимося назад, ніби в зворотний бік. Найближчим роком до рубежу нашої ери буде 1 рік до н.е. Зауважимо, що нульовий рік відсутній. Якщо ми захочемо порахувати роки в I ст. до н.е., то, чим ближче до кінця століття, тим меншим буде число року. Тобто I ст. до н.е. почалося в 100 році до н.е., а закінчилося в 1 році до н.е.

Наприклад, правитель Стародавнього Риму Гай Юлій Цезар був убитий в 44 році до н.е. Відзначимо цю подію на стрічці часу. Наступним роком буде 43 рік до н.е., після нього — 42 рік до н.е. і так далі.

Вправи з використанням стрічки часу

1. Позначте на лінії часу різними кольорами час до нашої ери (до Різдва Христового) і нашої ери (після Різдва Христового).
2. На лінії часу позначте:

А) I ст. до н.е.;	В) III ст.;
Б) V ст. до н.е.;	Г) 988 р.; Д) 480 р. до н.е.
3. Порахуйте, скільки років вже стоїть піраміда Хеопса, якщо вона збудована близько 2600 р. до н.е.
4. Підрахуйте, скільки років розділяє дату заснування Риму (753 р. до н.е.) і рік вашого народження.
5. Скільки років проіснувала Римська держава, якщо Рим виник у 753 р. до н.е., а Римська імперія загинула у 476 р?
6. Скільки століть пройшло з початку нашої ери?
7. До якого століття і тисячоліття відноситься:

А) 2014 р.;	В) 490 р. до н.е.;
Б) 1492 р.;	Г) 612 р. до н.е.?
8. Стародавній римський історик Тацит у своїй книзі пише, що починає розповідь із 821-го року «від заснування міста Рима». Який це був рік нашого літочислення?
9. Який рік був раніше: 50-й рік до нашої ери чи 50-й рік нашої ери? На скільки років раніше? Який рік був наступним після 50-го року нашої ери? Який рік був попереднім?
10. У якому році жителі Риму зможуть відзначити третє тисячоліття існування міста?

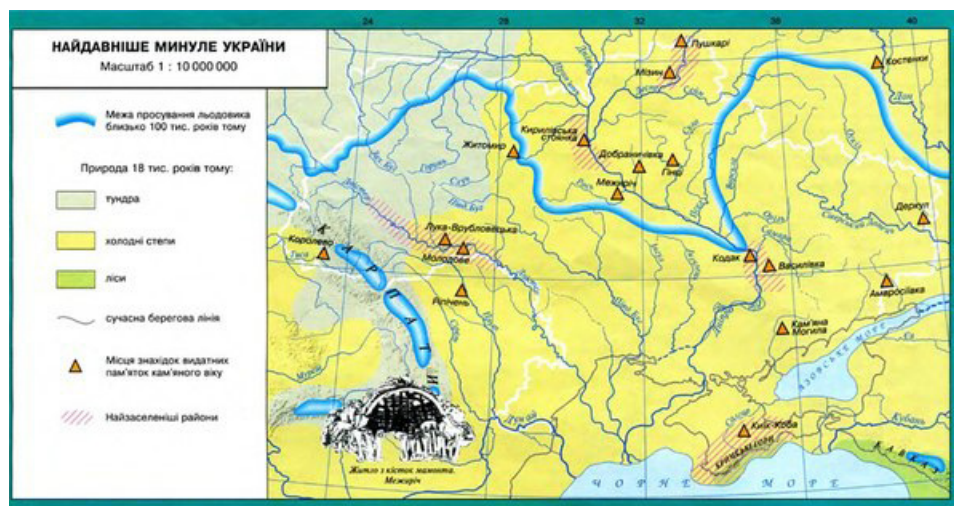
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ

Основні стоянки та пам'ятки первісних людей на території України

Мета: скласти уявлення про основні стоянки та пам'ятки первісних людей на території України.

Хід роботи

1. Ознайомитися із запропонованим матеріалом.
2. Виконати запропоновані завдання.
3. Зробити висновки у відповідності з метою роботи.

Прочитайте текст і виконайте завдання

Як відомо, заселення земель, де тепер Україна, почалося близько мільйона років тому. Від перебування на українських землях первісних людей залишилася велика кількість археологічних пам'яток, які дають можливість скласти уяву про ті давні часи. Найдавніша стоянка первісних людей на території України розташована біля сучасного села Королеве в Закарпатській області. Її розвідав 1974 р. київський археолог В. Гладілін. Це була стоянка пітекантропів, яка дає уявлення про їх спосіб життя і знаряддя праці.

Значно більше археологічних пам'яток збереглося від перебування неандертальців і кроманьйонців. Знахідки створюють уявлення про заняття, духовне життя і мистецтво цих людей.

Свідченням поширення релігійних уявлень на теренах України стали знахідки людських поховань, виявлені в печері Киїк-Коба та інших місцях у Криму. Померлих ховали в спеціальних ямах, у скорченому вигляді, на боці. Це свідчить про появу в неандертальців найпростіших уявлень про існування у людини душі та життя в потойбічному світі, властивих майже усьому давньому людству. Поховання влаштовували у межах житла, що свідчило про відсутність у тогочасної людини жаху до померлого (за стародавніми уявленнями вважали, що вони заснули) і віру в збереження кровних зв'язків останніх із живими.

У середньому палеоліті з'явилися перші зразки первісного мистецтва на наших землях. Найдавнішими творами мистецтва є зображення на кістках тварин. На дністровській стоянці у с. Молодове знайдено лопатку мамонта із композицією, у центрі якої стилізована фігура оленя в оточенні хвилястих ліній, трикутників й слідів багатьох ударів. Деякі вчені вважають, що ця знахідка пов'язана з давніми ритуалами мисливської магії.

Високого рівня духовного розвитку досяг у час пізнього палеоліту (35–11 тис. років тому) кроманьйонець. Первісне мистецтво тоді було тісно пов'язане із магічними обрядами, які здійснювалися в спеціальних місцях. Залишки такої споруди відкрито на стоянці Мізин. Тут було знайдено фігурки та «шумливий» браслет із кісток мамонта, що одягався під час магічних церемоній. Серед знахідок також є набір розмальованих мамонтових кісток і молоток із рогу північного оленя, що використовувалися як ударні музичні інструменти. Сучасні вчені

спробували відтворити магічне звучання цих первісних музичних інструментів і записали їх на грамплатівку. Розмальований череп та ударні молотки знайдено також на стоянці Межирич.

Одним із найвідоміших святилищ на території України, де впродовж тривалого часу (від пізнього палеоліту до доби бронзи) відбувалися магічні обряди, є гроти Кам'яної Могили поблизу Мелітополя.

Віра в існування душі та її життя у потойбічному світі розвивалася й у мезоліті. Серед поховань людей цієї доби трапляються завалені зверху камінням. Ймовірно, це було зроблено одноплеменниками з метою недопущення повернення душі померлих. У могильниках, знайдених на Дніпропетровщині, кістяки посипані вохрою — природною червоною фарбою. Цей обряд, вважають учені, уособлював віру людини в очисну силу вогню. У гротах Кам'яної Могили знайдено кам'яні гальки та плитки, вкриті геометричними візерунками зі слідами суцільного фарбування вохрою. Це так звані чуринги, які мали важливе містичне призначення і вважалися вмістилищем душі людини.

Знайшли відображення у духовному світі людини зміни, які відбувалися за неоліту. Серед землеробсько-скотарських племен набув поширення культ матері-землі, про що свідчать численні знахідки речей, необхідних у потойбічному житті; тепер замість зброї у поховання вкладали глиняний посуд і знаряддя праці. У релігійних уявленнях мисливців головне місце, як і раніше, займав культ тварин, що були об'єктами полювання. Під час поховань здійснювались тризни, які супроводжувалися биттям глиняних посудин, наповнених жертвовною стравою. Про ускладнення релігійних уявлень населення Подніпров'я свідчать знахідки поховань, де в одній ямі було близько 40 черепів померлих, а всі інші їхні кістки були прикопані в сусідній ямі. У багатьох могильниках знайдено кістяки, які свідчать, що померлих перед похованням було міцно зв'язано. Можливо, живі відчували страх перед померлими і в такий спосіб намагалися їх знешкодити.

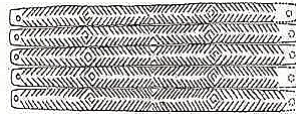
Проявами естетичних уподобань людини неоліту є знахідки різноманітних прикрас. Одяг, пояси та головні убори прикрашали нашивними пластинками, вирізаними з іклів ведра та вкритими орнаментом. Окрасою жінок були намиста із полірованої кістки, черепашок та напівкоштовного каміння. Широкого поширення за неоліту набув звичай прикрашати речі орнаментом. Ним вкривали не лише кам'яні вироби та кераміку, але, ймовірно, речі з дерева та шкіри, які не збереглися до наших часів.

Завдання

1. Складіть опис за реконструкцією Мізинської стоянки.

Обговоріть у групах. Про що свідчить зображена знахідка на Мізинській стоянці?

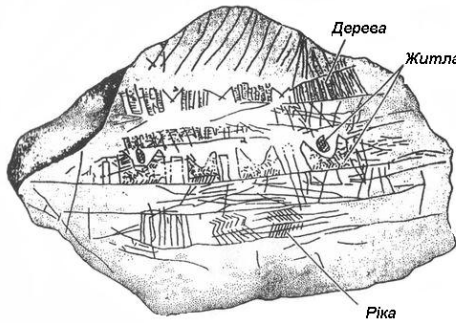
2. Прочитайте опис знахідок на стоянці Межиріч і розгляньте ілюстрації.

На стоянці відкрито чотири великих наземних житла, побудованих із застосуванням великих костей і бивнів мамонтів. Вага кожного із жител приблизно дорівнювала 20 тонам. Усередині розташовувалися вогнища із прибудованими кухонними пристроями, виробничі центри, ямки-сховища. На стоянці зібраний багатий кам'яний і кістяний матеріал, наприклад: світильники з надколінних кісток, антропоморфні фігурки, пряжки, застібки, голки, червона вохра, бурштин та інше. В одному з жител виявлений набір великих кісток, прикрашених орнаментами і зображеннями вогню. Одним із найбільш визначних відкриттів є знахідка найдревнішого комплексу музичних інструментів, серед яких декорований барабан із черепа мамонта.

Який висновок можна зробити про розвиток суспільства за результатами дослідження стоянки Межиріч?

Реконструкція житла, знайденого на стоянці Межиріч

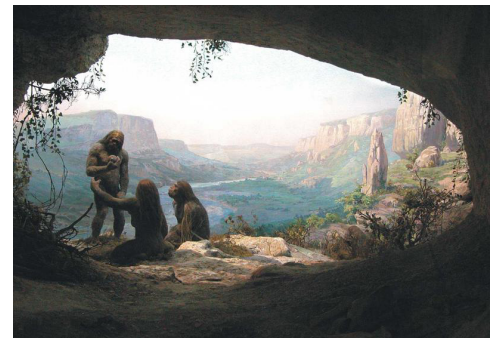
Карта, вирізана на кістці мамонта

Набір музичних інструментів зі стоянки Межиріч

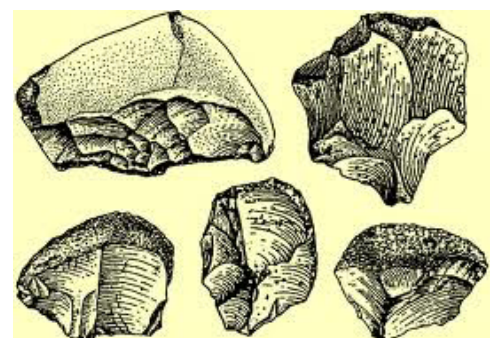
3. Розгляньте діораму «Стоянка неандертальців у печері Кійк-Коба». Найдавніша стоянка неандертальців на території України.

Який аспект життя неандертальців відображає діорама?

4. Розгляньте знаряддя праці, знайдені на стоянці первісних людей біля с. Королеве на Закарпатті.

Яку технологію обробки каменю застосовували її мешканці?

5. Розгляньте реконструкцію стоянки неандертальців (Молодове).

Які матеріали використовували неандертальці для будівництва жител на стоянці Молодове?

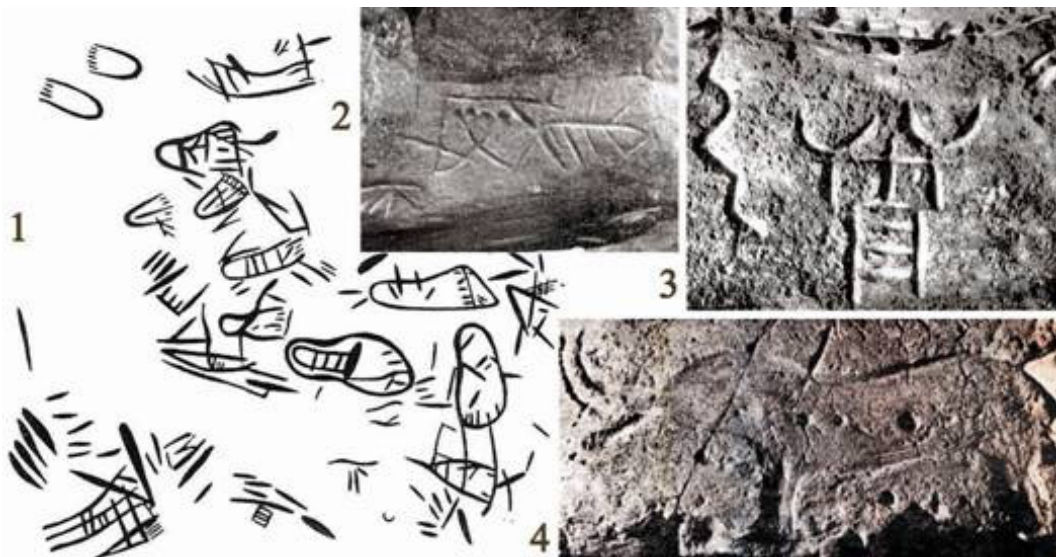
6. За допомогою додаткових джерел дайте характеристику визначному пам'ятнику природи та історії України — Кам'яна могила.

7. Проаналізуйте картину сучасного художника, яка відображає життя мешканців Кирилівської стоянки. Зробіть усі можливі висновки про їхній побут, господарську діяльність, розвиток знарядь праці.

8. За підсумками практичної роботи зробіть висновок: як розвивалося матеріальне, духовне й релігійне життя первісних людей на теренах України?

*Давні написи й малюнки у гротах Кам'яної могили.
1. Сліди. 2. Петрогліфи. 3. Упряж із биками. 4. Мамонт або бик*

ПРАКТИЧНА РОБОТА. МІФИ ТА РЕЛІГІЯ ДАВНЬОГО ЄГИПТУ

Мета: скласти уявлення про міфологічні і релігійні уявлення давніх єгиптян

Хід роботи

1. Ознайомтеся із запропонованими матеріалами.
2. Робота в групах.
 - А) Користуючись додатковою інформацією, підготуйте сценку, яка ілюструє міфологію Стародавнього Єгипту.
 - Б) Проаналізувати історичні джерела.
3. Зробіть висновок відповідно до мети роботи

Уривок із «Книги мертвих»

Молитва-заперечення померлого перед судом Озіріса

Я не здійснював несправедливості проти людей.

Я не кривдив близьких.

Я не говорив неправди в Місці Істини.

Я не грабував бідних.

Я не робив нічого супроти волі богів.

Я не підбурював слугу проти господаря.

Я не отруював.

Я не вбивав.

Я не наказував убивати.

Я не грабував могил.

Я не мучив удів.

Я не зробив нікому зла.

Я не привласнював дари, які приносили в храм, не полював на священних тварин.

Я не маю гріха, я не маю гріха, я не маю гріха, я не маю гріха, моя безгрішність — це безгрішність Величного Фенікса (Бену), що у Гераклеополі.

Мені не нашкодять у Великому Будинку Двох Істин, бо я знаю імена богів, що перебувають поряд з тобою.

Запитання до документа

- Які людські якості цінувались у Давньому Єгипті? Які дії давні єгиптяни вважали гріхом?

Легенда про бога Ра

Бога Ра зображали у вигляді людини з головою, увінчаною золотим диском, або у вигляді величезного рудого kota. Вранці бог Ра впливав на сонячному човні й рухався по небу. До вечора човен Ра спускався в підземне царство, де бог бився з духами темряви і перемагав страшного змія Апопа. Вирвавшись із підземного царства, Ра знову впливав на небо. Наступав новий день.

Запитання до документа

- У чому життєстверджуючий сенс цього міфу?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ: ГЕРОДОТ ПРО СКІФІВ. ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА ПРО «СКІФСЬКИЙ ПОХІД» ДАРІЯ I.

Мета: - на основі аналізу письмового джерела скласти уявлення про життя скіфів.
- визначити причину поразки походу перського царя Дарія I в Скіфію.

Хід роботи

1. Ознайомитися із запропонованими історичними джерелами
2. Проаналізувати одержану інформацію.
3. Зробити висновок відповідно до мети роботи.

Геродот «Історії» (V ст. до н.е.)

«Скіфи кажуть, що їхній народ є наймолодший серед усіх народів, і ось як це сталося, їхня країна була пустелею і першою людиною, що там з'явилася, був такий, що називався Таргітаєм...

У нього було троє синів: Ліпоксай, Арпоксай і молодший Колаксай. Коли вони були царями, з неба впали на скіфську землю зроблені з золота плуг, ярмо, сокира і чаша. Перший побачив їх старший і наблизився, щоб їх узяти, але все це золото, коли він підійшов туди, почало горіти. Він віддалився і тоді до них підійшов другий, але із золотом сталося те саме. Отже так своїм полум'ям прогнало їх золото. Проте, коли до нього наблизився третій, молодший, золото згасло, і тоді він узяв його собі й пішов із ним додому. І старші брати, після того, що вони побачили, погодилися передати все царство молодшому. Є ще... переказ, якому я найбільш довіряю, а саме такий. Згідно з ним, із кочовиками-скіфами, що мешкали в Азії, воювали і завдали їм чимало прикростей массагетів і через це скіфи перейшли за ріку Аракс і прибули в Кіммерію (бо країна, де тепер живуть скіфи, кажуть, що за давніх часів була кіммерійською)...

Від гавані борисфенітів (бо вона розташована якраз посередині приморської частини всієї Скіфії), від неї і далі перший народ, котрий можна зустріти, це... Вони... взагалі мають такий спосіб життя, як і скіфи, але сіють і їдять пшеницю, і цибулю та часник, і сочевицю та просо. Над ... [ними] живуть скіфи-оратаї, які сіють пшеницю не для їжі, а на продаж...

На схід від цих скіфів-землеробів, якщо перейти ріку Пантікап, у тій країні мешкають кочовики також скіфи, які нічого не сіють і не обробляють землі. Вся ця країна позбавлена дерев...

За Герром простягається країна, що називається царською, і скіфи, які в ній живуть, найхоробріші та найчисленніші і вони вважають інших скіфів своїми невільниками...

...Трава, яку їсть худоба в Скіфії, найбільше із інших виробляє в собі жовч.

Коли вительбушують тварин, то кожний може в цьому переконатися.

Отже, все найважливіше скіфи мають у повному достатку. Що ж до іншого, то звичаї в них такі, Богів вони шанують лише таких: найбільш за всіх — Гестію, потім Зевса і Гею, яку вважають за дружину Зевса. Після них — Аполлона, Афродіту, Уранію і Арея...

Жертвоприношення вони роблять однаково під час усіх свят у такий спосіб. Жертвна тварина стоїть із двома зв'язаними передніми ногами, а жрець стоїть позаду неї, тягне за кінець мотузки, перекидаючи тварину, коли та падає. Він звертається до божества, якому приносить жертву, а потім обкручує навколо шиї тварини зашморг, устромляє в нього ціпок, крутить у всі боки і так задушує, не запалюючи вогню, не посипаючи борошном і не роблячи зливань. І коли він вже задушить тварину і обдере шкуру, починає куховарити.

Оскільки в скіфській землі не вистачає дров, то тамтешні мешканці вигадали ось що, щоб варити м'ясо. Коли вони остаточно обдере шкуру тварин, знімуть м'ясо... і після цього розпалюють під казаном кістки жертвних тварин і варять м'ясо...

Щодо їхніх звичаїв на війні, то встановлено таке: першого убитого ворог скіф п'є його кров, а скількох інших він уб'є в битві, то приносить до царя їхні відтіяті голови. За кожен голову йому дозволяється одержати щось із трофеїв, а якщо не принесе голови, це йому не дозволяється...

... Коли помирає їхній цар, вони викопують у землі велику чотирикутну яму, беруть уже підготовленого померлого, вкривають його тіло воском (перед тим очищують від нутроців його черево, наповнюють перетертим купрієм, насінням селери, кропом, потім зашивають черево, кладуть покійника на віз і перевозять його до іншого племені. Ті, до яких привозять померлого, роблять те саме, що й царські скіфи: відрізують кінчик вуха, стрижуть на голові волосся, дряпають в різних місцях рамено, вкривають синцями лоб і ніс і проколюють стрілою ліву руку. Звідти на возі труп царя перевозять ще далі до підвладного їм племені, а ті, до яких його перед тим привозили, супроводжують його. І коли так вони об'їздять із покійником усі племена, вони прибувають у країну Геррів, яка є областю останнього підвладного їм племені і місцем поховання царів. Потім, помістивши покійника на підстилку в могиль-

ному склепі, встромляють у землю з усіх боків від покійника списи, а над ним кладуть деревини і вкривають його очеретяними матами. У просторому приміщенні склепу ховають одну з його наложниць, яку перед тим задушили, його чашника і куховара, конюха, особистого слугу, вісника і його коней, а також певну частину його речей і так само золоті чаші (срібла та міді вони зовсім не використовують). Коли вони все це зроблять, то насипають землю і споруджують великий курган, намагаючись зробити його найвищим.

...Після похорону скіфи очищуються. Спершу вони змазують голову якоюсь мастю, змивають її, а після того очищують і все тіло, ставлять три жердини, нахилиючи одну до одної і обгортають їх товстою вовняною тканиною, закривають нею все навколо, ставлять усередину такого намету з жердини і тканини посудину, а в неї кидають розпечені камені...

...В Аріапейта, царя скіфів, серед інших його дітей, народився Скіл... Скілеві, хоч він і був царем скіфів, не подобався скіфський спосіб життя, і, зокрема, порівняно з еллінськими звичаями, які він засвоїв унаслідок свого виховання, і ось що він зробив. Щоразу коли він приводив скіфське військо до міста борисфенітів ... Скіл залишав його в передмісті, а сам заходив у місто і наказував зачинити брами, знімав із себе скіфський одяг і надягав еллінський... і в усьому іншому він наслідував еллінський спосіб життя і приносив жертви богам за еллінськими звичаями. Він залишався в місті протягом одного місяця або й більше, а потім надягав скіфський одяг і виходив...

Оскільки судилося йому спіткати нещастя, то сталося це з ним із такого приводу... Скіфи побачили, як він справляє вакхічні містерії, то, вважаючи це за найбільшу ганьбу, зійшовши з башти, повідомили про те, що побачили, все скіфське військо. І коли після того Скіл повернувся до свого житла, скіфи призначили своїм поводитирем його брата, Октамасада... А він, довідавшись про те, що сталося, і про причину цієї події, втік до Фракії. Про це почув Октамасад і вирушив у похід із військом проти Фракії...

...Октамасад там-таки відрубав голову Скілові. Отак обороняють свої звичаї скіфи і таку кару накладають на тих, хто хоче запозичити іноземні звичаї...

[Є в Скіфії казан, який] вільно вміщує шістсот амфор і затовшики цей скіфський казан має шість стіп. Як кажуть тубільці, його було зроблено з наконечників стріл. Отже, їхній цар... захотів довідатися, скільки є скіфів, і для цього наказав усім скіфам кожному принести по одному наконечнику стріли. А хто не принесе, тому він загрожував смертю» 5.

Війна скіфів із перським царем Дарієм I

Скіфи були войовничим народом. Вони активно втручалися в конфлікти між державами Передньої Азії (боротьба скіфів із перським царем Дарієм та ін.).

Приблизно у 514–512 рр. до н.е. перський цар Дарій I вирішив підкорити скіфів. Зібравши величезне військо, він перебрався наплавним мостом через Дунай і рушив вглиб Великої Скіфії. Військо Дарія I, як твердив Геродот, налічувало 700 тис. воїнів, проте, як вважають, ця цифра у декілька разів перебільшена. Скіфське військо мало складати, ймовірно, близько 150 тис. бійців. За планом скіфських воєначальників, їхнє військо мало уникати відкритого двобою з персами і, поступово відходячи, заманювати ворога вглиб країни, знищуючи на його шляху криниці та пасовиська. На цей час скіфи планували зібрати сили та завдати поразки ослабленим персам. Ця «скіфська тактика», як назвали її пізніше, виявилася вдалою. Дарій спорудив табір на березі Азовського моря. Долаючи величезні відстані, перська армія марно намагалася відшукати ворога. Коли скіфи вирішили, що сили персів підірвані, вони почали діяти рішуче. Напередодні вирішальної битви скіфи надіслали царю персів дивні дари: птаха, мишу, жабу та п'ять стріл. Зміст «скіфського дару» Дарію його радник витлумачив так: «Якщо, перси, ви не станете птахами і не полетите високо у небо, або мишами і не сховаєтесь у землю, або жабами і не пострибаєте в болота, то ви не повернетесь до себе, вас згублять оці стріли». Невідомо, про що думав Дарій I, дивлячись на ці дари та на скіфів, які шикували загонами до бою. Однак вночі, залишивши у таборі поранених, які мали підтримувати багаття, він із залишками своєї армії втік.

Так ганебно скінчилася спроба одного із наймогутніших володарів тогочасного світу підкорити Велику Скіфію. Завдяки перемозі над перською армією, яка вважалася тоді найсильнішою, скіфи здобули славу непереможних воїнів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ

Давньогрецьке суспільство за поемами Гомера
(Греція в «темні віки» (XI–IX ст. до н.е.))

Мета: використавши поеми Гомера як історичне джерело, познайомитися з давньогрецьким суспільством «темних віків»

Хід роботи

1. Ознайомитися із запропонованими навчальним матеріалом
2. Проаналізувати запропоновані вчителем уривки поем Гомера
3. Зробити висновок відповідно до мети роботи

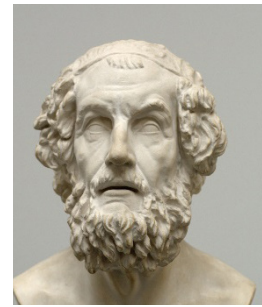
1. Поеми Гомера «Іліада» і «Одіссея»

Початок панування дорійців у Греції, що знайшов відображення у творах легендарного давньогрецького поета Гомера, історики називають «гомерівським» або «темними віками». Вважають, що близько 800 р. до н.е. Гомер склав дві поеми — «Іліада» та «Одіссея». У «Іліаді» (назва — від «Іліон», так греки називали Трою) розповідалося про десятирічну війну між ахейцями і троянцями. Герої поеми діють поруч із богами і міфічними істотами.

Гомер описує останній 41 день війни. Автор «Іліади» захоплено писав не лише про ахейців Ахілла і Патрокла, а й про їхніх ворогів-троянців — царя Пріама та воїна Гектора. Напівбог Ахілл після дев'яти років війни відмовився продовжувати боротьбу й передав свої обладунки найближчому другові Патроклу, який очолив ахейців і повів їх на штурм Трої.

Гомер жив на межі IX–VIII ст. до н.е. Точних біографічних відомостей про нього не збереглося. За переказами, він народився на о. Хіос. Був сліпим мандрівним поетом. Йому приписують об'єднання міфів про Троянську війну та створення поем «Іліада» і «Одіссея». Записані поеми були за наказом афінського правителя Пісістрата у VI ст. до н.е.

Гомер

Біля брами міста Патрокл зустрівся у двобої з троянським героєм Гектором, від руки якого і загинув. Це змусило Ахілла знову взятися за зброю. Він помстився за смерть свого друга — убив Гектора. Але сам недовго прожив після цього: отруйна стріла брата Гектора — Паріса, спрямована богом Аполлоном, наздогнала його. Гомер описав ці події, прославляючи не саму війну, а мужність, відвагу, силу, гідність та почуття обов'язку греків і троянців.

Продовженням оповіді про Троянську війну була «Одіссея» — опис казкових пригод царя о. Ітаки Одіссея. Десять років цей грецький герой воював з Троєю. Після взяття міста він вирішив повернутися додому, до Ітаки, але його мандрівка затяглася ще на десять років. Під час плавання Одісей заблукав і потрапив на острів лотофагів, де, скуштувавши лотоса, втратив пам'ять і забув про батьківщину. Потім Одісей відвідав острів циклопів.

Із своїми товаришами він прийшов до печери одноокого велетня Поліфема, сина бога морів Посейдона, де й був захоплений чудовиськом. Лише завдяки кмітливості та хитрості Одіссея їм вдалося осліпити циклопа та врятуватися. Після цього Одісей із товаришами відвідав острів бога вітрів Еола, боровся з племенем велетнів-людоджерів, потрапив у володіння чаклунки Кірки, побував у підземному царстві бога Аїда. Дивом стало те, що він залишився живим після зустрічі з потворами Сциллою та Харібдою. Через десять років поневірянь Одісей повернувся до Ітаки, де його чекала вірна дружина Пенелопа.

Одісей та сирени. Кераміка

За казковими пригодами, описаними у поемах, ми бачимо життя, побут, вірування та ідеали давньогрецького суспільства. Тому «Іліада» та «Одіссея» є неоціненним історичним джерелом.

2. Давньогрецьке суспільство

Дорійські племена, які підкорили Грецію, жили невеликими родовими общинами. Керував життям общини обраний її членами правитель — **басилевс**. Об'єднання кількох родів називалося **фратрія**. Інколи багато дорійських родів об'єднувалися у **філи**. З поем Гомера видно, що на цей час виникла заможна верхівка роду — **аристократія (басилеї)**, яка володіла багатьма землями, що передавалися у спадок. Поступово філи об'єднувалися, і ці об'єднання згодом були основою для виникнення невеликих міст-держав — **полісів**.

Центрами полісів були відроджені дорійцями міста, навколо яких розташовувалися невеликі поселення із сільськогосподарськими угіддями.

Багатство роду визначалося кількістю худоби в господарстві та земельними наділами.

Ремесло ще не відігравало важливої ролі в житті греків, проте, як і в мікенських табличках, поемах Гомера згадано багато ремісничих професій: ковалів, столярів, каменярів, мулярів, кораблебудівників.

Основу суспільства в гомерівський період становили общинники, їхнім основним заняттям було землеробство. Вони вирощували сільськогосподарську продукцію на маленьких земельних наділах, що були в їхній власності, а також працювали на багатіїв за мізерну плату. У поемах згадуються общинники, які мали декілька наділів, а також такі, які їх не мали. Це є свідченням соціального розшарування.

Усі види господарської діяльності — землеробство, ремесла, торгівлю — обкладалися великими податками. За словами героя гомерівської поеми Ахілла, життя общинників було не набагато краще, ніж смерть і пекельні муки.

Гірше, ніж селяни-общинники, жили раби. Їх використовували для тяжкої праці в домашньому господарстві або вони пасли худобу, працювали на полях. Гомер оповідав, що вдома в Одиссея було 50 рабинь. Рабами ставали переважно військовополонені, а також селяни-боржники.

Побут басилевсів, за описами Гомера, був дуже простим. Басилевси, хоча й мали рабів, самі орали землю, збирали урожай.

3. Військова організація

Відмінності в становищі рядових общинників і басилевсів та аристократів чітко простежувалися у військовій організації Давньої Греції. Басилевси й аристократи воювали на бойових колісницях. Їх підтримували у бою легкоозброєні піхотинці, якими зазвичай були прості общинники. Зброєю піхотинців були переважно списи з бронзовим або залізним вістря, а також мечі, загострені з обох боків. Воїни того часу мали щити двох видів: один високий, який повністю закривав воїна, другий меншого розміру, круглий.

Грецькі раби

Зевс

Грецькі раби

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ

Господарське і повсякденне життя в Давній Греції

Мета: скласти уявлення про господарське і повсякденне життя в Давній Греції

Хід роботи

1. Ознайомтеся із запропонованими матеріалами.
2. Спробуйте відтворити день громадянина Афін:
 - А) заможного;
 - Б) бідного.
3. Зробіть висновки у відповідності з метою роботи

1. Житло

Якби ми опинилися на вулиці давньогрецького міста, то здивувалися б, наскільки вона відрізняється від звичних нам міських вулиць. На неї не виходило жодного вікна — тільки гладкі стіни одно-і двоповерхових будинків з дверима. У центрі будинку знаходився відкритий дворик. Житло греків було дуже простим. Будинок складався з двох частин: чоловічої й жіночої. Через ворота входили до передпокоїв, з обох боків від яких розташовувалися господарські приміщення. Далі — головна зала чоловічої половини з колонами. Посередині в ній стояв вівтар, присвячений Зевсу. З боків до нього примикали кімнати чоловіків. Коридор навпроти головного входу вів до жіночої половини. Вона також мала залу з колонами та кімнати для жінок. За нею — приміщення для рабів та слуг. Деякі будинки мали опалення, каналізацію. В Афінах, на відміну від країн Стародавнього Сходу, розкіш не була модною.

Вчені багато дізналися про побут греків з малюнків на вазах. Нечисленні меблі були простими. Основне місце в будинку займали лежа. Лежа представляло дерев'яну раму на невисоких ніжках. Зверху клали сінник. На цих лежах греки їли напівлежачи і спали. Столи були низькими і маленькими. Господар будинку сидів на почесному місці — в кріслі, жінки — на стільцях з вигнутими спинками. У помешканнях іще були лавки з широко розставленими ніжками, іноді складні. Шаф тоді не було. Постільна білизна та одяг зберігали у дерев'яних скринях. Дрібні предмети розвішували на стінах. Кімнати освітлювалися світильниками на оливi. Греки користувалися зазвичай глиняним посудом. Будинки багатіїв були більшого розміру, прикрашеними й опатнішими. Підлогу покривала мозаїка, стіни прикрашали розписи. Заможні люди мали гарний посуд із золота та срібла.

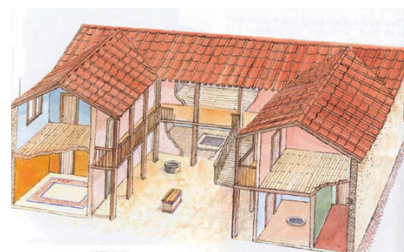
2. Одяг

Грецька одяг був так само простим. Складався із сорочки (хітона) і накидки (гіматія) або плаща. Одяг виготовляли із цілісного шматка лляної або вовняної тканини, пізніше — бавовняної. Чоловіки вдягали короткі або довгі хітони. Жінки носили довгі, до п'ят, легкі, прикрашені вишивкою та золотом хітони (пеплос).

Виходячи на вулицю, поверх хітона чоловіки одягали щось подібне на плащ. Верхнім одягом жінки слугував шматок тканини, яким вона майстерно намотувалася, часто накидуючи на голову.

Чоловіки в Греції покривали собі голову тільки для захисту від дощу і сонця, наприклад, в дорозі чи в театрі під час вистав, що тривали протягом дня.

Жінки часто використовували білила, рум'яна, запашні масла, що замінювали їм парфуми.

Афінський акрополь
(реконструкція)

Давньогрецький одяг

3. Свята та дозвілля греків

Чотири рази на рік в Греції проходили свята, присвячені богу Діонісу. В містах та селах відбувалися святкові процесії, люди танцювали, співали пісні на його честь, зображали козлоногих сатирів-супутників Діоніса.

Вуличні процесії перейшли на спеціальні майдани-театри. Театральні вистави тривали протягом чотирьох днів зранку до ночі. Гроші на відвідування театрів давала держава.

Вільний час чоловіки проводили поза домом. Вони збиралися в невеличкі компанії, відвідували лазні, стадіони, зали для вчених бесід. Займалися спортивними вправами, брали участь у суперечках, розважалися бенкетами.

4. День афінського громадянина

Греки зазвичай вставали рано, на світанку. Перший сніданок був дуже скромним: кілька шматочків хліба, намочених у вині. Потім громадяни вирушали на головну міську площу — агору. Агора — центр торгівлі. Селяни привозили сюди боби, горох, цибуля, часник, оливи, інжир, виноград та інші овочі й фрукти, яйця, курей, м'ясо. Вечорами греки часто ходили в гості. Вони були людьми товариськими та гостинними. «Людина людині — божество», — свідчило прислів'я. Їжа поодино, за словами одного письменника, — це не обід, а годівля. Гості укладалися на ложа, де вони напівлежали-напівсиділи. Перед кожним ложем стояв окремий столик з частуванням: рибою та м'ясом зі всілякими овочами та приправами. Ложками користувалися рідко, виделок не було. Їли руками, які витирали м'якушкою хліба або спеціально приготованим тістом. Наприкінці трапези подавали солодкі пиріжки, мигдаль і фрукти. Тоді ще не знали ні чаю, ні кави, ні какао, ні пива. Пили тільки вино, змішане з водою: наливали в чашу одну частину вина і дві частини води або порівну вино й воду. Пити нерозбавлене вино, на думку греків, означало поводитися як варвари. Після трапези голови прикрашали вінками і здійснювали принесення богам. Чаші наповнювали вином, і починалася розмова на різні теми. Це могла бути серйозна суперечка про політику чи філософію. Але часто просто приємно проводили час — грали на лірі, читали вірші, розповідали веселі історії.

По-іншому жили бідні громадяни. Аристофан описує, як бідняки починали свій день: «З вранішньої пісні півнів піднімаються всі на роботу — ткачі, пічники, кушніри, мірошники, гончарі, столяри, малярі...». Ці люди не проводили весь ранок на агорі, не вели філософських бесід. Основною їжею бідняків були ячмінна юшка і коржі з ячмінного борошна, дрібна рибка, дешеве вино.

Трапеза

Театр

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ

Архітектура і скульптура у Давній Греції

Мета: описувати пам'ятки давньогрецького мистецтва

Хід роботи

1. Ознайомитися із запропонованим учителем матеріалом.
2. Підготувати розповідь/презентацію про екскурсію на Акрополь в Афінах.
3. Зробити висновок відповідно до мети роботи.

1. Архітектура

Житлові будинки греків були дуже простими, робили їх з глини і цегли. За своєю структурою вони були зведені так, щоб приватне життя від сторонніх поглядів. Глухі зовнішні стіни будинків з невеликими віконцями під карнизом — це все, що можна було побачити з вулиці. Двері та вікна виходили на внутрішній двір — перестиль, оточений тонкими колонами. У ранню епоху житло складалося з трьох–чотирьох кімнат. Підлога була глиняною або кам'яною. У багатих будинках викладалася з мармуру. З часом з'явилася каналізація. Будинок поділявся на чоловічу частину — андрон і жіночу — гінекей.

Найдавніші храми будувалися з дерева та цегли-сирцю. Дерев'яними були колони й дах. Згодом цей матеріал було замінено надійнішим та міцнішим — каменем. Основою храму слугував підготовлений майданчик. На ньому із зовнішнього боку встановлювали колони. Вони склалися з трьох частин: бази (опори), стовбура й капітелі (верхньої частини). Зверху на колони спирався дах.

У грецькій архітектурі переважали два стилі — доричний та іонічний.

Доричному притаманні простота, лаконічність, масивність.

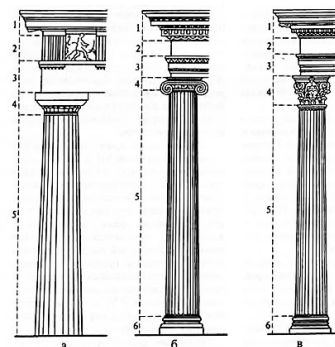
Іонічний стиль був складніший від доричного. Він був поширений у грецьких містах Малої Азії і на островах. Колони іонічного стилю були витонченими та стрункими й склалися із більшої кількості деталей.

У V ст. до н.е. на основі іонічного виник коринфський стиль. Він був ще вишуканішим за попередні. Колони стали ще стрункішими, капітель вищою, ніж в іонічному. Вона нагадувала перевернутий догори дзвін. Ехіну прикрашали тонкі дрібні завитки, що нагадували листя лотоса.

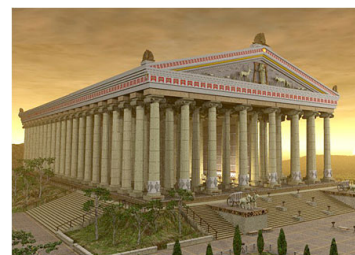
Крім храмів, будували театри та інші будівлі громадського призначення. Один із найдивовижніших архітектурних ансамблів Стародавньої Греції — Акрополь в Афінах. Але не тільки Афіни, а й інші міста Греції мали власні архітектурні шедеври. Дивом світу греки називали **храм Артеміді в Ефесі**. Він був збудований на місці боліт. Щоб захистити його від землетрусів, грецькі архітектори поклали в основу багато змішаної з вугіллям вовни. Але вони не змогли його захистити від лихої людини. У 356 р. до н.е. храм його підпалив Герострат, і пожежа знищила споруду. Іншим дивом світу елліни вважали **храм Зевса Олімпійського**. Його прикрашала статуя Зевса із золота та слонової кістки, яка сягала 18 м у висоту. За допомогою ліфта богам підносили ритуальну їжу.

2. Акрополь Афін

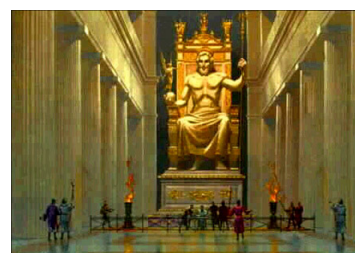
Будь-яка людина, що опинилась в Афінах, перш за все бачить Акрополь. Він розташований на скелястому пагорбі зі стрімкими схилами. Це було священне для афінян місце. Тут

Ордери: доричний, іонічний, коринфський

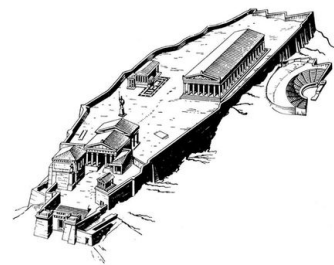

Храм Артеміді
(реконструкція)

Статуя Зевса
(реконструкція)

були храми їх богів, перш за все Афіни — покровительки поліса. Під час навали перси зруйнували й спалили всі будівлі на Акрополі. Афіняни вирішили не відновлювати зруйновані будівлі, а побудувати на їхньому місці нові. Спочатку був складений план, що треба будувати і як споруди розташувати. Всі храми зводилися з мармуру. Загальний план Акрополя належав великому грецькому архітектору і скульпторові, товарищу Перікла — Фідію. Йому Перікл доручив керівництво всіма роботами на Акрополі. Для будівництва запросили найкращих майстрів з усієї Греції. На невеликому майданчику (300x130 м) грецькі митці побудували прекрасні храми і встановили скульптури. Піднятися на Акрополь можна тільки з одного боку, до того ж по вузькій дорозі. Тут проклали мармурові сходи. Вона вела до парадного входу — Пропілеїв, стелі якого були розписані золотими зірками на тлі синього неба. Праворуч від Пропілеїв стояв храм Ніки — богині перемоги. Зазвичай її зображували крилатою. Але афіняни хотіли, щоб богиня ніколи не покидала їх місто. Тому вони зобразили її без крил. Храм навіює почуття захоплення — настільки він стрункий та витончений. Центральне місце на Акрополі займає величний храм Афіни-Діви, грецькою — **Парфенон**. Храм надзвичайно багато прикрашений. На одному фронтоні представлена сцена народження Афіни з голови Зевса, на іншому — суперечка Афіни і Посейдона за владу над Афінами. На фризі зображено урочистий хід афінського народу. Усередині храму стояла 12-метрова статуя Афіни, створена Фідієм. На богині розкішний шолом і одяг покритий золотими пластинами, а обличчя і руки виготовлені зі слонової кістки. Інша визначна споруда на Акрополі — невеличкий храм на честь Афіни, Посейдона і стародавнього міфічного царя Афін Ерехтея — Ерехтейон. Храм стояв на місці, де, за переказами, відбулася суперечка між Афіною і Посейдоном про владу над містом. Частина колон у цьому храмі була незвичайна, їх зробили у вигляді статуй дівчат. На Акрополі стояла ще одна статуя Афіни — Афіни-Промакос (Войовниці) роботи Фідія. До наших днів споруди Акрополя дійшли сильно пошкодженими. Але все одно вони вражають своєю красою й величчю.

Акрополь
(графічна реконструкція)

Сучасний вигляд

Портик — розміщена перед входом у будинок відкрита галерея, утворена колонами або стовпами, що підтримують перекриття.

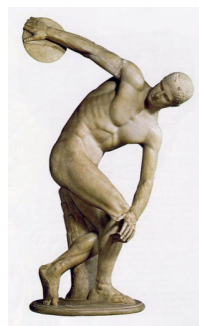
3. Скульптура

Скульптори Стародавньої Греції зображали головним чином людей та богів. Найдавніші статуї греки робили з дерева. Потім їх стали виготовляти з глини, каменю, насамперед мармуру та бронзи. Стародавні статуї були дуже простими і навіть примітивними.

З часом відбуваються величезні зміни. Скульптори намагалися більш точно і правдиво передати фігуру бога чи людини. У V ст. до н.е. в Греції творили три прославлені скульптори — **Фідій, Мирон і Поліклет**.

Мирона особливо приваблювало завдання показати в камені рух. Серед творів Мирона найбільш відома статуя дискобола. Юнак наче завмер, щоб у наступний момент випростатися і метнути диск. Статуї переможців змагань не були портретними, скульптори прагнули створити ідеальний образ громадянина. Одна з відомих статуй Поліклета — списоносець. Скульптор висловив у ній ідеал свого часу — різнобічно розвинену особистість.

Найзнаменитішим скульптором в IV ст. до н.е. був **Пракситель**. У той час майстри дедалі більше уваги приділяли передачі почуттів свого героя, його переживань. Такий створений

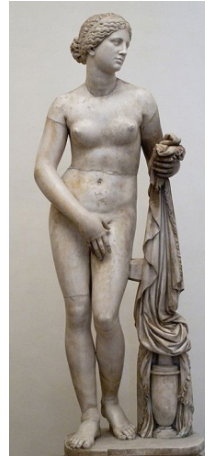

Дискобол

Праксителем Гермес із немовлям Діонісом. Він зображений у момент, коли він зупинився в дорозі відпочити. Він розважає немовлятко гроном винограду. Інша прославлена статуя Праксителя — Афродіта Кнідська. Скульптор в образі богині любові зобразив красу земної жінки. Статуя стояла у відкритому круглому храмі на острові Кнід.

3. Живопис

Живопис Давньої Греції дійшов до нас у малюнках на вазах і фресках у громадських спорудах. У мистецтві розпису були поширені два стилі: **чорнофігурний (чорнолаковий)** та **червонофігурний**. Перший називався так тому, що на керамічний виріб наносили малюнок чорним лаком, другий — тому, що виріб зафарбовували чорною барвою, а залишалися малюнки природного червоного кольору обпаленої глини.

*Афродіта
Кнідська*

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ

Релігія давніх греків

Мета: скласти уявлення про міфологічні і релігійні уявлення давніх греків

Хід роботи

1. Ознайомитися з запропонованими матеріалом.
2. Робота в групах.
 - А) Користуючись додатковою інформацією, підготуйте сценку, яка ілюструє міфологію Стародавньої Греції.
 - Б) Аналіз історичних джерел.
3. Зробити висновок відповідно до мети роботи

1. Міфи про богів і героїв

Стародавні греки, як і інші народи, обожнювали явища природи, які не могли пояснити, наповнили світ величезною кількістю різноманітних чудернацьких створінь. Вони склали цікаві оповіді — міфи — про своїх богів, людей та фантастичних чудовиськ.

Міф про створення світу і походження богів. За уявленнями давніх греків, коли ще не існувало Всесвіту, навкруги був лише Хаос. У ньому існувало джерело життя, з якого і народилася **Гея** — Земля. Глибоко під нею розкинувся **Тартар** — безмежне царство вічної темряви. Потім у Всесвіт прийшла могутня сила кохання — **Ерос**. Народилися ніч — **Нікта** і день — **Гемера**. З того часу день і ніч, світло й темрява змінюють одне одного.

Над землею Геєю розкинулося небо **Уран**. Від них походять могутні титани. Першим був **Океан**, що своїми водами омивав усю землю. Від нього та богині Фетіди народилися усі річки. Титани Гіперон і Тейя дали світові своїх дітей: Сонце — **Геліос**, Місяць — **Селену** та зорю — **Еос**. Дітьми Геї були також **Кронос** і **Рея**. Кронос відібрав владу у свого батька Урана. Гея напроорочила йому, що так само, як він позбавив влади Урана, його діти позбавлять влади самого Кроноса. Тому могутній бог відразу ж ковтав своїх дітей-немовлят. Така доля спіткала **Геру**, **Деметру**, **Аїда**, **Посейдона**. Коли ж народився наступний син Кроноса — Зевс. Рея сховала його на о. Крит, а Кроносу дала проковтнути камінь. Коли Зевс виріс, він напоїв батька чарівним зіллям і звільнив своїх братів та сестер.

З приходом у світ нових богів почалася війна між ними і титанами, яка тривала довгих 10 років. Переможених титанів скинули у Тартар. Зевс, якого визнали найголовнішим із богів, розподілив світ. Собі він узяв небо, Посейдонові віддав море, Аїдові — підземне царство, де мешкали душі померлих. Зевс був володарем вітрів і хмар, блискавок і грому. Своїм скіпетром він наганяв шторми, бурі та урагани. Так само швидко бог міг і заспокоїти сили природи. Зевс був не лише володарем над богами, а й батьком багатьох героїв — Геракла, Персея, царів Міноса, Радманса та ін. Дружиною Зевса була богиня **Гера** — берегиня домашнього вогнища, покровителька жінок і шлюбу. Вона мала мстивий характер і накликала лихо на богів, героїв та людей.

Грецькі боги були схожі на людей і мешкали за хмарами на вершині величної, вкритої блискучими снігами гори Олімп. Вони уявлялися надзвичайно мудрими, могутніми, красивими істотами, інколи добрими до людей, часом — злими. Боги уособлювали сили природи, керували цілим

Зевс

Аполлон

Афіна

світом, визначаючи його долю та долю кожного створіння, у тому числі й людей. Усі вони ставили велику родину, тобто мали спільних батьків.

Серед багатьох богів і героїв були й найбільш шановані греками. **Аполлон** — покровитель мистецтв. Ще дитиною він знищив велетенського змія Піфона, що розоряв Дельфійські землі. **Артеміда** — богиня полювання й тварин. Вона мандрувала лісами, гірськими схилами у супроводі німф, диких тварин і птахів. Артеміда не любила, коли люди втручалися у її володіння, й карала тих, хто шкодив природі.

Афіна — богиня мудрості, ремесел, справедливої війни. Вона народилася з голови Зевса у повному військовому озброєнні. Її символи — сова та змія.

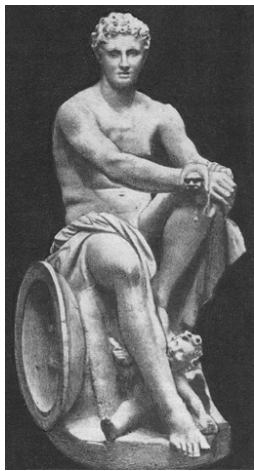
Титан — могутній міфічний велетень.

Німфи — божества у вигляді молодих дівчат, що жили у лісах, полях, печерах, уособлювали сили природи.

12 головних богів давніх греків — Зевс, Посейдон, Аїд, Гера, Артеміда, Афіна, Гермес, Аполлон, Гефест, Афродіта, Арес, Діоніс.

Афіна виступала також покровителькою героїв, гончарів, ткачів та захисницею законів. **Гефест** — бог вогню та ковальської справи. **Діоніс** — бог родючості, виноградарства та виноробства. Гермес — посланець богів, захисник подорожніх, мандрівників, купців. Він був посередником між світом живих і померлих, провідником душ до царства Аїда. Гермеса зображують юнаком у капелюсі із загнутими полями, у золотих сандаліях, з крилами, з золотим магічним жезлом, прикрашеним двома зміями.

Афродіта — богиня краси й кохання. За однією з версій вона народилася із краплин крові Урана, які потрапили до моря. Греки уявляли її в оточенні троянд і нарцисів. Афродіта уособлювала доброту та радість життя. **Арес** — бог несправедливої війни. Його символами були спис, смолоскип, собака, шуліка. Греки вважали, що під час битви цей бог мчав на своїй колісниці, збираючи криваву данину.

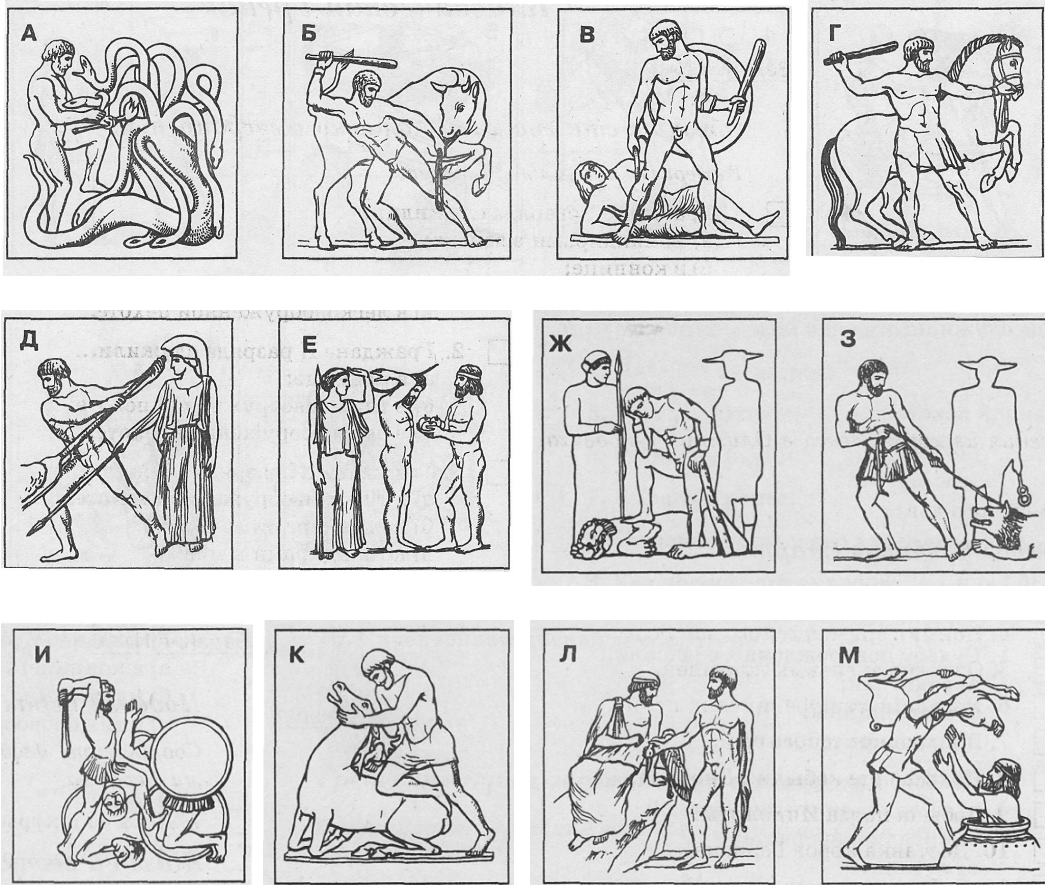
Арес

Міфи про героїв. Улюбленими героями грецьких міфів були Тесеї, Геракл, Одісей, Ясон, Ахілл та ін. Вони — нащадки богів або напівбоги. Герої були сильними, витривалими, мужніми, кмітливими. Кожен з них уособлював певні чесноти, був прикладом для наслідування і підтриманий богами, протягом життя здійснив безліч подвигів, захищаючи людство.

Уособленням доброї безмежної сили був **Геракл**, син безсмертного Зевса та смертної Алкмени. Зевс пророкував йому стати могутнім царем та володарем Пелопоннесу. Але життя склалося по-іншому. Гера постійно переслідувала героя. Коли Гераклу було 8 місяців, вона підслала до ліжка малюка двох зміїв, яких він задушив голими руками. Одного разу Гера затьмарила йому розум і він, сприйнявши своїх дітей за страшних потвор, убив їх. Отямившись, Геракл пішов у Дельфи до оракула, який наказав йому 12 років служити царю Еврисфею. Лише тоді боги могли вибачити його гріх. За наказом Еврисфея Геракл здійснив 12 подвигів. Ще одним героєм був **Персей** — син Зевса і Данаї. Його послав цар Полідект на пошуки страшного чудовиська — горгони Медузи, яка своїм поглядом перетворювала людей на камінь. Німфи дали Персею крилаті сандалії, шапку-невидимку. Гермес озброїв його ножем, Афіна — щитом-дзеркалом. За їх допомогою Персей переміг Медузу. Персей виконав завдання Полідекта, але цар не повірив йому. Тоді герой показав голову чудовиська, і Полідект перетворився на камінь. Голову горгони віддали Афіні, яка прикрасила нею свій бойовий щит.

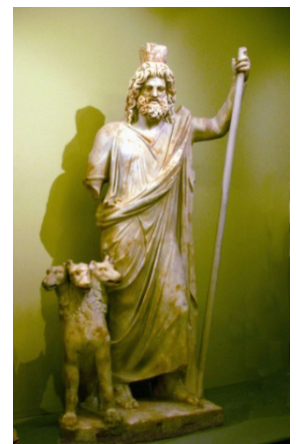
Гефест

- За малюнками зображень з храмі Зевса з Олімпії визначте 12 подвигів Геракла.

2. Підземний світ. Царство мертвих

На відміну від богів, люди були смертними. Греки вважали, що царство мертвих розташоване у надрах землі, а вхід до нього далеко на заході, за Океаном, який омиває землю. Гермес супроводжував туди душі померлих, показуючи їм шлях. Дійшовши до підземної річки Стікс, він передавав їх до рук перевізника на ім'я Харон, який перевозив душі до царства померлих. Тому померлому завжди клали до рота монету, щоб його душа не блукала вічно, а могла заплатити Харону за переправу. Вхід до підземного царства охороняв триголовий собака — Цербер (Кербер). Царство мертвих, на думку греків, поділялося на дві частини — Тартар і Елізіум. Місце в Тартарі займали грішники. Душі тих, хто праведно прожив своє життя, перебували в Елізіумі.

Аїд

3. Дельфійський оракул

Спілкування людини з богами відбувалося у храмах. Спочатку храми не були місцем поклоніння богам. Греки вважали, що у храмі живе те або те божество, а молитися йому треба на площі перед храмом. Народ перед богами представляли жерці, яких обирали під час народних зборів. Вони молилися від імені всієї громади, здійснювали інші обряди. У храмах встановлювали скульптури богів. Жертовники стояли на площі перед храмами.

Одним з головних релігійних центрів вважався Дельфійський храм Аполлона з оракулом. Коли у грецьких державах відбувалося якесь стихійне лихо, розпочиналася війна або Греції загрожувала епідемія, місцеві жителі йшли у Дельфи, щоб почути пророцтво оракула та запитати у нього поради. Оракул пророкував вустами жриці храму бога Аполлона — Піфії. У Дельфійському храмі також мож-

Дельфійський оракул

на було очиститися від тяжких гріхів. Згодом оракул посів важливе місце у політичному житті грецького суспільства. Так, сварки між окремими містами-державами вирішувалися саме у Дельфах. Хто мав рацію, визначав оракул.

4. Античні Олімпійські ігри

У прекрасному грецькому місті Олімпія ще за часів Гомера на честь бога Зевса було започатковано спортивні змагання, відомі всьому людству, як Олімпійські ігри. Стародавні греки по-різному розповідали про це. Одні казали, що змагання були започатковані верховним богом після його перемоги над батьком Кроносом. Інші запевняли, що батьком Олімпійських ігор був нібито син Зевса, величний грецький герой Геракл. Існували також інші легенди про народження цих спортивних змагань.

Відродив Олімпійські ігри в 776 р. до н.е. цар Іфіт. Важкі тоді були часи, Греція страждала від пошестей і війн. Довго цар Іфіт міркував, як же зарадити цим бідам. І вирішив запитати про це у богів. Пішов Іфіт у Дельфи, щоб оракул допоміг йому. Піфія виголосила цареві волю богів. Вона сказала: «Щоб припинити війни та знищити хвороби, повинен Іфіт відродити Олімпійські ігри». Послухав цар оракула. Він запросив до себе спартанського правителя Лікурга. Разом з ним Іфіт склав та підписав угоду про перемир'я, яке укладалося на час проведення змагань, і оголосив Олімпію священним містом, куди заборонялося заходити із зброєю. Щоб греки завжди про це пам'ятали, текст угоди було викарбовано на бронзовому диску, який зберігався в Олімпії.

Олімпійські ігри влаштовувалися один раз на чотири роки і тривали п'ять днів. У спортивних змаганнях брали участь тільки повноправні громадяни грецьких держав.

Перед початком ігор учасники, їхні родичі та вчителі перед статуєю Зевса складали присягу, що під час змагань вони дотримуватимуться звичаїв та законів олімпійських змагань. Спочатку виборювали першість тільки бігуни. Історія зберегла ім'я першого чемпіона олімпіади 776 р. до н.е. Ним був Кореб із Гереї.

Переможців Олімпійських ігор — олімпіоніків — нагороджували вінком із гілочок дикої оливки. На батьківщині з великою шаную зустрічали переможців Олімпійських ігор. Вони мали різноманітні привілеї, їх обирали на керівні посади. З 540 р. до н.е. на честь олімпіоніків почали споруджувати статуї на їхній батьківщині.

Поступово програму Олімпійських ігор було розширено: дистанцію для бігунів збільшили удвічі, додали змагання у довгому бігові (24 стадії), та п'ятиборство (пентатлон). Згодом до програми Олімпійських ігор додали ще кулачний бій і перегони на колісницях. У 394 р. н.е. римляни скасували проведення Олімпійських ігор. І лише у 1896 р. з метою зміцнення миру та злагоди француз П'єр де Кубертен ініціював відновлення Олімпійських ігор.

Пентатлон — п'ятиборство: метання списа, стрибки у довжину, боротьба, біг, метання диска.

Крім Олімпійських ігор, у Давній Греції проводилися й інші спортивні змагання. Існували Істмійські, Німейські та Піфійські ігри. Вони відбувалися один раз на два або три роки і відрізнялися від Олімпійських поєднанням у собі атлетичних, кінних, поетичних і музичних змагань. Істмійські ігри проводили з 582 р. до н.е. коринфяни. Німейські відбувалися з ініціативи жителів Аргоса. Піфійські ж ігри проводилися мешканцями Дельф. Переможці останніх отримували вінок із священного лавра.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ

Суспільне, господарське та духовне життя в античних полісах на території України

Мета: скласти уявлення про суспільне, господарське та духовне життя в античних полісах на території України

Хід роботи

1. Ознайомитися із запропонованими матеріалами
2. Аналіз документа за планом
 - А) Яка мета створення документа?
 - Б) Про що можна довідатися з документа (Яким був суспільний устрій Херсонеса, що становило основу господарства, які міста були підвладні Херсонесу, що вважалося найбільшим злочином)?
3. Зробити висновок відповідно до мети роботи

1. Суспільне, господарське та духовне життя в античних полісах на території України

Грецькі колоністи займалися переважно хліборобством й виноградарством. Значну роль відігравали тваринництво та рибний промисел. Високого рівня досягло ремесло. Найпоширенішими з ремесел були керамічне, склоробне, ювелірне, ткацтво, металообробка, вичинка шкіри. Вишукані ювелірні вироби виготовлялися, зокрема, на замовлення заможних скіфів. Важливу роль відігравала торгівля. Головними експортними товарами були зерно, яке закуповували купці у греків-колоністів та сусідніх племен, а також худоба і раби. У торгівлі з Великою Скіфією провідну роль відігравала Ольвія, яку називали «торжищем Борисфенітів». Місцевому населенню Північного Причорномор'я греки продавали передусім ремісничі вироби, зброю, вино.

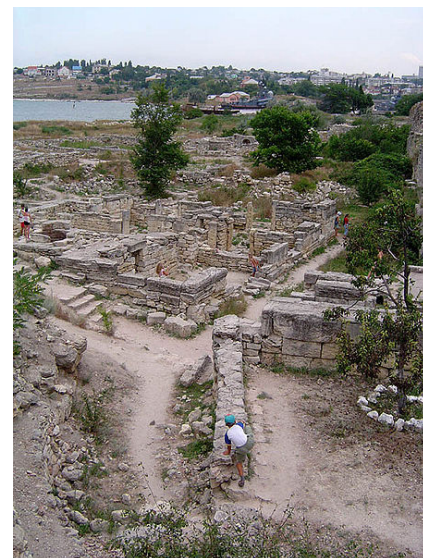
Побут і культура причорноморських грецьких держав мали багато спільного зі способом життя і культурою античного світу. Жителі міст вважали себе греками, тому офіційною мовою була грецька. Фізичне та інтелектуальне виховання молоді здійснювалося в навчальних закладах-гімназіях. Населення міст суціль було письменним. У суспільному й культурному житті важливе місце посідав театр. Дуже популярним був спорт. У містах працювали вчені-філософи та історики.

Основа релігійних вірувань колоністів становило багатобожжя. Особливо популярним з богів був Аполлон — заступник колоністів. Поряд з культами божеств існували культури героїв: Ахілла й Геракла.

Наприкінці I ст. н.е. грецькі міста держави стали одним із шляхів поширення на українські землі перших паростків християнства.

У мистецтві переважали еллінські художні традиції, хоча значно поширились варварські елементи. Художники малювали релігійні й міфологічні сюжети, створювали портрети.

Грецькі міста-держави були осередками античної цивілізації у Північному Причорномор'ї. Вони мали значний вплив на розвиток місцевого населення цього регіону українських земель.

*Розкопки полісу Херсонес
в Криму*

Присяга громадян Херсонеса

Клянуся Зевсом, Геєй, Геліосом, Дівою, богами і богинями олімпійськими та героями, котрі володіють містом, землею і укріпленнями херсонесців:

** Я буду одноступцем щодо добробуту міста і громадян і не зраджу Херсонеса, Керкінітіди, Прекрасної Гавані, інших укріплень з областями, якими херсонесити володіють або володіли. Нічого нікому — ні елліна, ні варвара, але буду охороняти для народу херсонеситів;*

** Не порушу демократії і охочому зрадити або порушити не дозволю і не приховаю разом з ним. Але заявлю деміургам, що правлять у місті;*

** Буду ворогом зловмисникові і зрадникові або схилиючого до падіння Херсонес, Керкінітіду, Прекрасну Гавань...; * буду служити деміургом і членом ради якомога краще і справедливіше для міста і громадян;*

** ...не передам на словах ні елліну, ні варвару нічого таємного, що може зашкодити місту;*

** Не дам і не прийму дару на шкоду міста і співгромадян;*

** Не задумаю ніякого неправедного діяння проти будь-кого з громадян і жодному зловмиснику не дозволю, і не приховаю разом з ним. Але заявлю і на суді подам голос за законами;*

** Не вступлю в змову ні проти громади херсонеситів, ні проти будь-кого із співгромадян, хто не оголошений ворогом народу;*

** Якщо ж я з кимось вступив в змову, пов'язаний якою-небудь клятвою чи обітницею, то порушення хай буде краще для мене, а не порушення — зворотне;*

** І якщо я дізнаюся про якусь змову, то заявлю деміургам;*

** І хліба не буду продавати і вивозити з рівнини в інше місце, лише тільки в Херсонес.*

Зевс, Гея, Геліос, Діва і боги Олімпійські, що підтримують мене в цьому, дарують благо мені самому і роду моєму, а не виконує — зло мені самому і роду моєму, нехай тоді не приносить мені плоду ні земля, ні море, жінки не народжують прекрасних дітей...

Римське рабовласницьке помістя

Мета: на основі аналізу джерел описувати життя римського рабовласницького помістя

Хід роботи

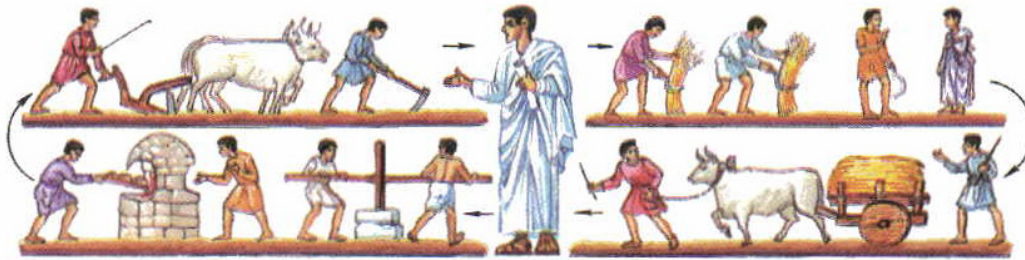
1. Ознайомитися і опрацювати надані вчителем матеріали
2. Проаналізувати уривки джерел
3. Використовуючи малюнок, складіть розповідь про цикл господарських робіт навілля. Визначте роль управителя у цих роботах.
4. Підбити підсумки відповідно мети роботи.

Джерела

I. Римський сенатор Катон про становище раба у зразковому римському помісті

«Рабам не повинно бути погано. Вони не повинні мерзнути і голодувати. У господаря вілли вони завжди у роботі, так їх легше утримати від лихого і крадіжок... Робітник на віллі не повинен ходити без діла; від завжди тверезий і нікуди не ходить на обід... Він слідкує за тим, щоб зробити те, що наказав господар... Він часто звітує перед господарем» .

► Чому заможні римляни надавали перевагу праці рабів?

II. Римський сенатор Катон про наглядача (управляючого) у римському помісті

... Він повинен оглянути худобу; організувати розпродаж: продати олію, якщо вона в ціні; вино, зайвий хліб продати, постарілих волів, зіпсовану худобу, зіпсованих овець, вовну, шкури, старий віз, залізний брукт, старезного раба, продати взагалі все зайве. ... продавати, а не купувати.

Ось обов'язки ... Він повинен вести належний лад, дотримуватися свят; чужого в руки не брати; своє охороняти ретельно. Він розбирає суперечки рабів; якщо хто в чому завинив, він добряче карає винного, залежно від проступку.

... не повинен тинятися без діла; він завжди тверезий і нікуди не ходить на обід. Раби у нього в роботі; він стежить за тим, щоб вдалося те, що наказав ...

... Якщо він буде працювати, він буде знати, що у рабів на думці, і вони будуть рвучкі до роботи. Якщо він буде так робити, йому не захочеться тинятися без діла; він буде здоровішим і буде краще спати.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Історичні портрети Цезаря і Цицерона

- Мета:** - характеризувати діяльність Цезаря і Цицерона;
- визначити роль в історії зазначених осіб.

Хід роботи

1. Ознайомитися з наданими вчителем матеріалами.
2. Опрацювати матеріал згідно пам'ятки.
3. Зробити висновки у відповідності з метою роботи.

Пам'ятка для складання історичного портрету

Як скласти історичний портрет?

1. Як відбувалося становлення особистості історичного діяча?
 - 1.1. Де і коли він народився?
 - 1.2. Де і в яких умовах жив, зростав, виховувався?
 - 1.3. Як формувалися його погляди?
2. Особисті якості й риси характеру.
 - 2.1. Як особисті якості діяча впливали на його діяльність?
 - 2.2. Які з його особистих якостей вам подобаються, а які ні?
3. Діяльність історичного діяча.
 - 3.1. Охарактеризуйте основні справи його життя.
 - 3.2. Які успіхи й невдачі були в його справах?
 - 3.3. Які верстви населення підтримували його діяльність, а які ні, і чому?
 - 3.4. Хто був його друзями, а хто ворогами, і чому?
 - 3.5. Якими були наслідки його діяльності:
 - а) для сучасників;
 - б) для нащадків.
 - 3.6. За що людство пам'ятає цю людину?
4. Яке ваше особисте ставлення до історичного діяча?
 - 4.1. Які почуття викликає у вас його діяльність?
 - 4.2. Як ви ставитеся до засобів і методів його діяльності? Обґрунтуйте свою позицію.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ

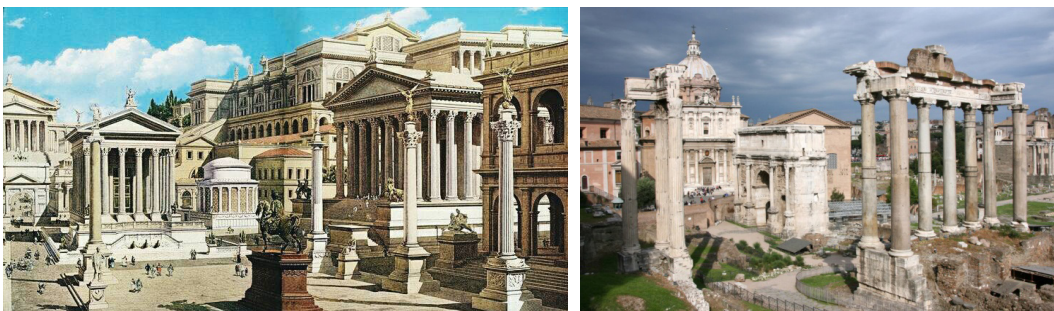
Місто Рим і життя його мешканців

Мета: - скласти уявлення про Стародавній Рим
- описувати повсякденне життя римлян

Хід роботи

1. Опрацювати наданий вчителем матеріал
2. Завдання. а) за картосхемою з позначенням видатних пам'яток імперської доби Риму скласти екскурсійну програму, б) створити і представити презентацію з 10 слайдів на тему «Повсякденне життя у Римі»
3. Зробити висновки відповідно до мети роботи.

1. Вічне місто

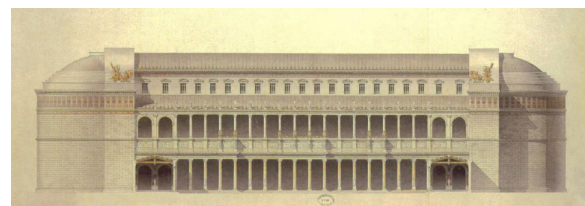

Римський форум. Реконструкція і теперішній вигляд

На початку II ст. до н.е. Рим з невеличкого поселення землеробів перетворився на одне з найбільших міст стародавнього світу. «Вічне місто», як називають Рим, розташоване на берегах річки Тибр на семи пагорбах. Основними з них є Капітолій, Палатин, Квірінал. На вершині Капітолійського пагорба височів храм Юпітера. На Палатині стояли палаци римських імператорів. Між цими трьома пагорбами простягалася центральна площа Риму — форум Романум. По обидва боки форуму в різні часи було збудовано храми, присвячені богам, і громадські будівлі — базиліки. У приміщеннях базилік відбувалися судові засідання, укладалися торговельні договори. Форум був місцем народних зборів, тому тут височіла трибуна для виступів ораторів та оголошення державних указів. З боку Капітолійського пагорба до площі підступав будинок державного сховища документів — Табуларій. Це — найдавніша споруда Риму, яка збереглася до наших часів. Трохи нижче на схилі розташовувалися храми Конкордії (Злагоди) та Веспасіана, зведені за доби імперії. На північно-західному боці форуму в II ст. до н.е. побудована базиліка консула Емілія (базиліки мали ім'я політичного або державного діяча, з ініціативи якого їх будували). Поряд з нею розміщувався будинок сенату. На протилежному боці форуму знаходилися базиліка Юлія Цезаря, збудована у I ст. до н.е., та храми, присвячені богам.

Через форум пролягала Священна дорога, яка поєднувала Палатинський пагорб з Капітолієм. На цій дорозі було споруджено тріумфальну арку на честь взяття Тітом Єрусалима.

У зв'язку зі зростанням чисельності населення між Капітолієм і Квіріналом збудували додаткові форуми. На найбільшому з них — форумі Траяна — на одній лінії розташовувалися квадратний двір із кінною статуєю імператора і найбільша римська базиліка Ульпія. Найбільші громадські споруди Риму — цирки, стадіони, амфітеатри будували на околицях міста.

Базиліка Ульпія. Реконструкція

2. Римська громада

Структура римського суспільства була складною. Воно поділялося на патрициїв і плебеїв, на вільних і невільників. Вільні ще поділялися на *квіринів, латинів, пeregринів і вільно-*

відпущеників. Квірини мали право власності на землю, укладання угод, голосу в народних зборах і право обіймати державні посади. Латини мали обмежені права. Перегрини — іноземці — були безправними, але з часом могли одержати права, якщо їхній під патронат (опіку) брали квірини. Вільновідпущеники хоч і вважалися римськими громадянами, але мали тільки право укладати торговельні угоди.

Невільники-раби також поділялися на групи. Найгіршим було становище тих, кого взяли в полон зі зброєю в руках.

У період найвищого розквіту в м. Рим проживало близько 1 млн осіб. Щоб розв'язати транспортну проблему перенаселеного міста, Юлій Цезар заборонив громадянам користуватися власними візками. Заможних громадян носили на ношах або вони пересувалися на громадському «таксі», яке мало спеціальний лічильник для оплати.

3. Повсякденне життя римлян

День у римлян розпочинався о третій (за нашим часом о дев'ятій) годині ранку. Римлянин снідав хлібом і вином, інколи сиром і медом. Потім ішов у своїх справах: до школи, до суду чи до сенату. Заможний громадянин приймав бідних, роздавав їм їжу і гроші, сподіваючись, що його підтримають під час виборів. Обідали холодними та гарячими стравами, рибою, хлібом, вином. Після обіду розпочиналася сіеста — час відпочинку. Робота всіх установ припинялася. Винятком були лише засідання сенату й суду, народні збори. Після сіести римляни займалися спортом, ішли до терм, тренувалися на Марсовому полі. Опісля — вечеряли.

Улюбленими розвагами римлян були бої гладіаторів і перегони на колісницях. Десятки тисяч римлян збиралися до амфітеатру, щоб побачити, як гладіатори, звезені з різних провінцій, вбивали один одного чи боролися з хижими звірами. Інколи гладіаторські бої тривали по півроку. Долю переможеного гладіатора вирішували самі глядачі. Великий палець, що показував униз, означав смерть, піднятий угору — життя. Вигравши багато боїв, раб-гладіатор міг дістати волю.

Мешкали римляни залежно від статку або в інсулі (багатоповерховий багатоквартирний будинок), або в палаці, або в атріумі.

Атріум — дім заможного римлянина, який мав внутрішній двір, оточений з чотирьох сторін критою колонадою (перестиль). У перестилі серед квітів і фонтанів сім'я проводила свій вільний час. Складовою дому були бібліотека та ойкос — велика зала для прийомів. У такому будинку з часом підлогу почали покривати мармуровою плиткою, а потім і мозаїкою. Стіни розписували фресками. Стелю прикрашали золотом і слоновою кісткою.

Для обігрівання будинків римляни використовували водяне й парове опалення, яке підігрівало підлогу.

*Римський атріум.
Фото П. Лоренте*

Римська мозаїка

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ

Історичні джерела про суспільне, господарське життя і духовний світ давніх слов'ян

Мета: спираючись на історичні джерела, охарактеризувати суспільне, господарське життя і духовний світ давніх слов'ян

Хід роботи

1. Опрацювати уривки історичних джерел.
2. Зробити висновки відповідні меті роботи.

Письмові джерела про давніх слов'ян

Публій Корнелій Тацит

(народився наприкінці 50-х років). «Германія»

46. Тут кордон Свевії. Я не знаю напевно, куди причислити народи певкінів, венетів і фенів — до германців чи до сарматів. Зрештою певкіни, яких деякі називають бастарнами у мові, способі життя, місць проживання і жител, поводять себе як германці. Всі вони живуть в болоті, а знать у бездіяльності. Змішаними шлюбами вони спотворюють себе майже як сармати.

Венети багато що засвоїли з їхніх звичаїв, адже вони обходять розбійними групами всі ліси й гори, розташовані між певкінами і фенами. Все ж таки вони вірогідніше повинні бути віднесені до германців, бо й будинки будують, і носять великі щити, і мають перевагу у тренуваності і швидкості піхоти, — все це відрізняє їх від сарматів, які живуть на возах і на коні.

Птолемей (89–167 рр.). «Географія»

111.5. 1,5. Європейська Сарматія оточена з півночі Сарматським океаном вздовж Венедської гори... Іншими горами оточена Сарматія, з яких називають і Венедські гори.

111.5. 7–9. А займають Сарматію дуже великі народи — венеди вздовж всієї Венедської затоки... і менші народи населяють Сарматію: по річці Вістулі нижче гітони, потім фіни, потім сулони...

Східніше названих, знову нижче венедів, суть голінди й судини і ставани аж до аланів...

Йордан (VI ст.). «Історія готів»

34. В оточенні рік лежить Дакія, укріплена, ніби вінцем, крутими Альпами. З їх лівої сторони, яка схиляється до півночі від витоків р. Вісли, на величезних просторах проживає багаточисленне плем'я венедів. Хоч тепер їх назви змінюються в залежності від різних родів і місць проживання, все ж переважно всі вони називаються слов'янами й антами.

35. Слов'яни живуть від міста Новієнтуна і озера, яке називається Мурсіанським, аж до Данастра й півночі до Віскли: болота й ліси заміняють їм міста. Анти ж, найбільш могутні з них, там, де Понтійське море робить дугу, простягаються від Данастра аж до Данапра. Ці ріки віддалені одна від одної на багато переходів.

119. Після побиття херулів Германарік також пішов із військом на венедів, які, хоча й варті презирства через їхнє погане озброєння, але могутні чисельністю, спочатку зробили спробу чинити опір. Але нічого не значить багаточисельність нездатних до війни, особливо коли з ласки Божої веде наступ велика кількість добре озброєного війська. Вони ж, як ми сказали раніше, або в каталозі народів, вийшовши з одного кореня, породили три народи, тобто венедів, антів і слов'ян, які хоч тепер лютують повсюди за гріхи наші, проте всі підпорядковувалися владі Германаріха.

246. ... Після смерті їхнього короля Германаріка, вони [остготи], відділені від візиготів... підпорядковані владі хуннів, залишаються в тій самій державі, проте Амал Вінтарій утримує знаки відмінності своєї верховної влади.

247. Він, наслідуючи владі діда Вултулфа, хоч і уступаючи Германаріку у вдачі, однак важко переносячи підпорядкування владі хуннів, потроху визволяючи себе від них, між тим прагнув виявити власну доблесть і рушив із військом у володіння антів. І коли підійшов до

них, був переможений у першій сутичці, потім повів себе більш хоробро й короля їхнього за іменем Бож з синами його і 70 знатними людьми розіп'яв, щоб трупи повішених подвоювали страх покорених.

248. Але після того... не потерпів Баламбер, король хуннів... повів війська на Вінітарія. І [вони] довго воюють, Вінітарій перемагає у першій і другій битві...

249. У третій же битві, при допомозі обману... коли обидва підійшли один до одного, Баламбер, поранивши пущеною стрілою в голову Вінітарія, вбив його [й]... оволодів всім народом готів.

Прокопій Кессарійський (народився між 490 і 507 рр.). «Історія війн»

IV. 21–30. ...Адже племена ці, слов'яни і анти, не управляються однією людиною, а здавна живуть у народоправстві, й від того у них вигідні й не вигідні справи завжди ведуться спільно... Бо вони вважають, що один з боків — Творець блискавки — саме він і є єдиний владика всього, і йому приносять в жертву биків і всяких жертвних тварин. Долі ж вони не знають і взагалі не визнають, що вона має якесь значення, у крайньому разі у відношенні до людей, але коли смерть уже у них в ногах, чи захоплені вони хворобою, чи вирушають на війну, вони дають обітницю, якщо уникнуть її, тут же здійснити богу жертву за своє життя, а уникнувши [смерті], жертвують, що обіцяли, й думають, що цією жертвою купили собі спасіння. Проте шанують вони ріки і німф і деякі інші божества і приносять жертви також і їм всім, і при цих жертвах здійснюють ворожбу. А живуть вони в убогих хатинах, розташовуючись далеко один від одного і кожен міняючи наскільки можна часто місця поселень. Вступаючи ж битву, більшість іде на ворогів пішими, маючи невеликі щити і списи в руках, панциря ж ніколи на себе не одягають; деякі не мають [на собі] хітона, ні [грубого] плаща, але пристосувавши лише штани, які прикривають сороміцькі частини, так і вступають у бійку з ворогами. Є у тих й інших і єдина мова, повністю варварська. Та й зовнішністю вони один від одного не відрізняються, бо всі вони й високі, й дуже сильні тілом, ще й волоссям не дуже світлі й не руді, але не схильні й до чорноти, але всі вони трішки червонуваті. Спосіб їхнього життя грубий і невибагливий, як і в массагетів, і як і ті, вони постійно покриті болотом, — зрештою вони менш за все підступні й каверзні, але й у простоті своїй вони зберігають гунський норів, і ім'я колись у склавинів і антів було одне. Бо і тих, і других здавна звали «спорами», якраз через те, гадаю, що вони населяють країну, розкидано розташувавши свої житла. Саме тому вони займають неймовірно обширні землі.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ТЕМАТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ №2. СТАРОДАВНІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ АЗІЇ ТА АФРИКИ

1. Шадуф — це...

- А) назва чиновника у Стародавньому Єгипті.
- Б) пристрій для підняття води на верхні поля у Стародавньому Єгипті.
- В) назва поселення у Стародавньому Єгипті.
- Г) назва жерців у Стародавньому Єгипті.

2. Яке місто було першою столицею об'єднаного Єгипту?

- А) Мемфіс;
- Б) Фіви;
- В) Саїс;
- Г) Абідос.

3. У який період історії Стародавнього Єгипту він став «світовою державою»?

- А) Раннє царство;
- Б) Нове царство;
- В) Середнє царство;
- Г) Пізнє царство.

4. Міф про всесвітній потоп виник в...

- А) Індії.
- Б) Китаї.
- В) Межиріччі.
- Г) Єгипті.

5. Про яку споруду йдеться?

«Її висота близько 147 м, а довжина одного з боків — 230 м, вона займає площу близько 5 га. Складається з 2,3 млн кам'яних блоків, деякі з яких важать 2,5 т. Вхід до неї розташований на висоті 14 м. За словами грецького історика Геродота, її будували близько 20 років 100 тисяч осіб» .

- А) піраміда Джосера;
- Б) гробниця Тутанхамона;
- В) статуя Сфінкса;
- Г) піраміда Хеопса.

6. Зображена теракотова армія була створена стародавніми майстрами для охорони гробниці

- А) Хаммурапі
- Б) Тутмоса III
- В) Навуходоносора II
- Г) Цінь Шіхуанді

7. У якій країні діяли «закони Хаммурапі»?

- А) Халдейське царство;
- Б) Вавилонське царство;
- В) Ассирія;
- Г) Шумер.

8. Який цар об'єднав перські племена в одну державу?

- А) Дарій I;
- Б) Ксеркс;
- В) Кір;
- Г) Дарій II

9. Яке з скульптурних зображень свідчить про появу релігії буддизму?

А)

Б)

В)

Г)

10. Укажіть головне джерело рабства в Єгипті в період Нового царства.

- А) громадяни, які скоїли тяжкий злочин
- Б) ремісники, які не повернули борг лихвареві
- В) селяни, які втратили свій земельний наділ
- Г) полонені, захоплені під час війн

11. Який народ Стародавнього Сходу першим став користуватися залізною зброєю?

- А) єгиптяни
- Б) фінікійці
- В) асирійці
- Г) шумери

12. Зображені археологічні пам'ятки слід використовувати при розповіді про розкопки

- А) грецьких міст-держав.
- Б) царських курганів скіфів.
- В) городищ давніх слов'ян.
- Г) поселень трипільської культури.

13. Установіть послідовність (від найдавнішого) періодів історії Єгипетської держави:

- А) Нове царство;
- Б) Раннє царство;
- В) Пізнє царство;
- Г) Середнє царство.

14. Установіть відповідність між державами та їх правителями.

1) Стародавній Єгипет	А) Соломон
2) Перська держава	Б) Хаммурапі
3) Асирійське царство	В) Аменхотеп IV
4) Ізраїльсько-Іудейське царство	Г) Тиглатпаласар I
	Г) Ксеркс

15. Які поняття і терміни слід використовувати, розповідаючи про Стародавній Єгипет?

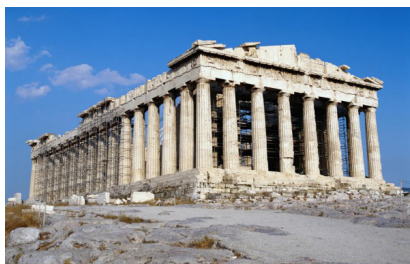
1) фараон;	2) зиккурат;
3) мумія;	4) шадуф;
5) абетка;	6) варна;
7) шахи.	

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ №3

- 1. Географічне положення та природно-кліматичні умови Греції були найбільш сприятливими для розвитку...**
 - А хліборобства.
 - Б мореплавства.
 - В розведення великої рогатої худоби.
 - Г вирощування фініків.
- 2. Яка була головна причина грецької колонізації?**
 - А нестача землі у Греції;
 - Б пошук ринків збуту для товарів грецьких ремісників;
 - В пошук джерел поповнення рабів;
 - Г завоювання і пограбування сусідніх народів.
- 3. Яку назву мав грецький бойовий порядок у вигляді щільно зімкнутих шеренг важкої піхоти (гоплітів)?**
 - А легіон;
 - Б когорта;
 - В центурія;
 - Г фаланга.
- 4. Зображені ілюстрації доречні для характеристики...**

- А Мінойської цивілізації.
 - Б Мікенської цивілізації.
 - В Афінівського полісу.
 - Г полісу Спарта.
- 5. У якому році Александр Македонський відправився у Східний похід на завоювання Персії?**
 - А 359 р. до н.е.;
 - Б 338 р. до н.е.;
 - В 334 р. до н.е.;
 - Г 331 р. до н.е.
 - 6. Колони якого ордену використані для спорудження храму, зображеному на фото?**
 - А дорійського
 - Б іонійського
 - В коринфського
 - Г єгипетського
 - 7. Як називали в Римі корінних жителів, що походили від перших поселенців — засновників міста?**
 - А плебеї;
 - Б демос;
 - В аристократи;
 - Г патриції.

8. Яке із зображених чудес світу звали в Александрії?

А

Б

В

Г

9. Кому з римських полководців належить вислів: «Прийшов, побачив, переміг!»?

А Гнею Помпею

Б Юлію Цезарю

В Октавіану Августу

Г Траян

10. Що відображає зображена на фото скульптура?

А політику Риму щодо своїх союзників

Б легенду про заснування Рима

В прагнення Риму до світового панування

Г вислів про те, що Рим є «вічним міст»

11. Яку назву мав воїн, що бився для втіхи глядачів?

А гладіатор

Б центуріон

В гастат

Г гопліт

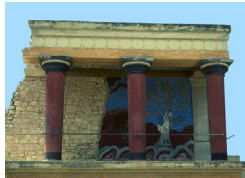
12. Яка пам'ятка є прикладом римської культури?

А

Б

В

Г

13. Установіть відповідність між битвами греко-перської і їхніми наслідками.

1 Фермопільська

А втрата Персією домінування на морі

2 Марафонська

Б вторгнення персів у центральну Грецію, захоплення Афінів

3 Саламінська

В втрата перською армією ореолу непере-
можної

4 при Платеях

Г початок війни між греками та персами

Г вигнання персів з континентальної Греції

14. Поставте події у хронологічній послідовності.

А скликання Першого Вселенського Собору

Б пограбування Риму готами

В битва на Каталаунських полях

Г проголошення Константинополя столицею імперії

15. Які реформи були здійснені римським імператором Константином Великим?

1. Запровадження золотої монети — соліда

2. Залучення до римської армії загонів варварів

3. Упровадження християнства як державної релігії

4. Будівництво нової столиці імперії

5. Поділ імперії на дві держави

6. Установлення системи правління принципату

7. Надання всім мешканцям імперії римського громадянства

УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗА ТЕМОЮ «ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ ЗА ПЕРВІСНИХ ЧАСІВ»

1. Поясніть значення понять і термінів: «історія стародавнього світу», «історичні джерела», «археологія», «антропогенез», «стоянка», «релігія», «сім'я», «рід», «плем'я», «союз племен», «родова община», «сусідська община», «народні збори», «рада старійшин», «вождь», «державна», «цивілізація».
2. Заповніть схему: «форми господарювання за первісних часів».

Привласнювальні	Відтворювальні

3. Виконайте завдання за історичною картою:
 - а) позначте місця найважливіших для антропогенезу знахідок решток найдавніших людей;
 - б) позначте стоянки давніх людей на території України (Королеве, Кирилівська, Мізин, Межиріч, Киїк-Коба, Амвросіївка тощо);
 - в) зафарбуйте територію розселення племен трипільської культури. Позначте Трипілья, Кукутені й поселення Майданецьке, Тальянки, Доброводи.
4. Складіть розповідь на тему: «Головні винаходи людства доби кам'яного і мідно-бронзового віку».
5. Які труднощі доводилося долати людям кам'яного віку, щоб пристосуватися до навколишнього середовища? Як вони вирішували ці проблеми?
6. Поясніть, завдяки чому людству вдалося вижити в період зледеніння. Складіть короткий розповідь про життя людей тієї доби.
7. При розкопках трипільських поселень учені знаходять велику кількість скульптурних зображень жінки. Про що це свідчить?
8. Чому перші цивілізації зародилися в долині великих річок?

УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗА ТЕМОЮ «ЦИВІЛІЗАЦІЇ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ»

1. Розкрийте взаємозв'язок між природними умовами Стародавнього Єгипту (Дворіччя, Індії, Китаю — на вибір вчителя) і... а) заняттям населення; б) організацією державної влади.
2. У Стародавньому Єгипті будували піраміди. Які висновки можна зробити з цього факту: а) про державу; б) про релігію; в) про науку в Єгипті?
3. Робота з картою. а) вкажіть географічне положення Єгипту (Дворіччя, Індії, Китаю — на вибір вчителя), б) назвіть сусідів Стародавнього Єгипту (Дворіччя, Індії, Китаю — на вибір вчителя), в) позначте напрямки походів фараонів Нового царства, г) позначте битви при Мегіддо і Кадеші, ґ) порівняйте території Вавилонського, Нововавилонського (Халдейського) і Перського царств у період їх розквіту. Які висновки можна зробити? д) вкажіть шлях вторгнення до Індії аріїв, е) визначте розташування Великої Китайської стіни.
4. Назвіть верстви єгипетського (вавилонського, перського, індійського, китайського — на вибір учителя) суспільства. Яка верства становила його основу? Свою думку обґрунтуйте.
5. Чому фараони (царі, імператори) вели завойовницькі війни? Яку роль відігравали війни в історії Стародавнього Єгипту (Дворіччя, Індії, Китаю — на вибір вчителя)?
6. Який внесок єгипетської (месопотамської, індійської, китайської) цивілізації у світову культуру?
7. Охарактеризуйте діяльність: Тутмоса III, Ехнатона, Рамзеса II, Навуходоносора II, Дарія I, Цинь Шихуанді.
8. Вкажіть хронологічні межі історії Стародавнього Єгипту (Персії, Індії, Китаю — на вибір вчителя).
9. Опишіть особливості повсякденного життя різних верств суспільства.
10. Взаємодія яких культур збагатила цивілізацію Стародавньої Індії?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗА РОЗДІЛОМ 3

1. Складіть перелік подій, які ви вважаєте найважливішими для розвитку античної цивілізації. Поясніть свій вибір.
2. Поясніть значення понять і термінів: «еллінізм», «поліс», «громадянин», «демос», «аристократія», «тиранія», «демократія», «пантеон богів», «республіка», «патриції», «плебеї», «сенат», «диктатор», «вето», «легіон», «провінція», «гладіатор», «експансія», «курган», «прабатьківщина слов'ян», «Велике розселення слов'ян».
3. Виконайте завдання за історичною картою:
 - а) покажіть на карті Балканський півострів та острови Егейського моря; основні області Балканської Греції.
 - б) покажіть на карті основні центри Мінойської і Мікенської цивілізацій.
 - в) позначте основні напрямки Великої грецької колонізації і регіони, колонізовані греками.
 - г) позначте основні античні грецькі поселення на території України.
 - ґ) покажіть на карті основні події греко-перських війн.
 - д) покажіть на карті основні події «Східного походу» Александра Македонського.
 - е) покажіть еліністичні держави, що утворились у результаті розпаду імперії Александра Македонського.
 - є) покажіть Апеннінський півострів, Рим, долину річки По, острови Сицилія, Корсика, Сардинія;
 - ж) покажіть перебіг Другої пунічної війни;
 - з) покажіть кордони Римської республіки на кінець її існування.
 - и) кордони Римської імперії в період її розквіту та основні провінції.
 - і) напрямки Великого переселення народів.
 - ї) напрямки і результати Великого розселення слов'ян.
 - й) межі Боспорського царства.
4. Хто з історичних діячів мав найбільший вплив на події в Давній Греції та Римі?
5. Опишіть спосіб життя та головні пам'ятки культури Мінойської і Мікенської цивілізацій.
6. Хто з історичних діячів мав найбільший вплив на становлення Афінського полісу?
7. Висловіть власне судження про такі події: загибель Мінойської цивілізації; Ахейська цивілізація — «Золота цивілізація»; «Темні віки» історії Стародавньої Греції; Велика грецька колонізація; реформи Лікурґа; реформи Солона і Клісфена; греко-перські війни; правління Перікла в Афінах; діяльність Демосфена; підкорення Греції македонським царем Філіппом II; «Східний похід»; утворення еліністичних держав; «Пунічні війни»; боротьба плебеїв і патрициїв; реформи братів Ґракхів; диктатура Цезаря; загибель Римської республіки, установлення системи правління — принципат; Установлення системи правління — домінант; Реформи імператорів Діоклетіана і Константина; Виникнення християнства і запровадження його як державної релігії; «Велике переселення народів»; Криза і загибель Римської імперії.
8. Наведіть приклади впливу природно-географічних умов Греції на розвиток її цивілізації.
9. Опишіть спосіб життя та головні пам'ятки культури класичної Греції. Назвіть найвідоміший храм, створений давніми греками. Як він виглядав?
10. Охарактеризуйте найважливіші зміни, що мали місце в історії Стародавньої Греції після греко-перських війн.
11. Чому спортивні змагання Давньої Греції називають Олімпійськими іграми? Коли і як вони виникли? Які спортивні змагання входили до програми Олімпійських ігор? У чому полягало їх загальногрецьке значення?
12. Назвіть головні причини блискучих перемог Александра Македонського.

13. Схарактеризуйте найважливіші зміни, що мали місце у результаті «східного походу» Александра Македонського.
14. Чому, створена Александром Великим, держава розпалася відразу після його смерті?
15. Назвіть головні причини перетворення Риму на Середземноморську державу.
16. Охарактеризуйте найважливіші зміни, що мали місце у розвитку Риму в результаті масштабних завоювань.
17. Які були права і обов'язки римських громадян? Чи існувала в Римі рівність перед законом?
18. Назвіть головні причини падіння Західної Римської імперії.
19. Як змінювалися права римських громадян у часи імперії?
20. Складіть розповідь про правління одного з імператорів.
21. Підготуйте презентації: «Античні міста-держави Північного Причорномор'я та Криму», «Міфи Давньої Греції», «Боги Давньої Греції», «Александрія Єгипетська», «Сім Чудес світу», «Боротьба плебеїв з патриціями», «Сім'я і виховання в римі», «Імператорський Рим», «Римський лімес», «Варвари і Римська імперія», «Давні слов'яни» .

УЗАГАЛЬНЕННЯ ДО КУРСУ ВНЕСОК ДАВНІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ, КУЛЬТУР НАРОДІВ В ІСТОРІЮ ЛЮДСТВА

Вивчаючи історію у цьому класі, ми пройшли шлях від виникнення предків людини до кінця історії Стародавнього світу.

Ви дізналися, що головним підсумком дуже довгого періоду первісності було формування людини сучасного типу. Найважливішим в людині стало те, що вона виявилася творцем. Людина почала освоювати, а потім і перетворювати природу, створила початки релігії і мистецтва, освоїла землеробство і скотарство, навчилася будувати будинки і міста.

На рубежі IV–III тис. до н.е. людина перейшла від первісності до цивілізації. Виникли перші держави, писемність, людство навчилося жити у великих спільнотах, поєднувати свої інтереси з інтересами інших людей, тобто зробило рішучі кроки у напрямку до цивілізованого життя.

Кожна стародавня цивілізація мала свій неповторний вигляд. Однак у влаштуванні та розвитку стародавніх цивілізацій було й багато спільного. У VI ст. до н.е. сталися величезні зрушення в культурах стародавніх народів. У Стародавній Персії, Стародавньої Індії, Стародавньому Китаї виникли нові релігії — зороастризм, буддизм і конфуціанство, проповідували останні великі юдейські пророки, а в Стародавній Греції зародилася філософія. Це був час великого духовного прориву давніх народів, що призвів в подальшому до найвищого злету культури.

Сучасна цивілізація безліччю незримих ниток пов'язана з історією Стародавнього світу, в якій знаходяться витoki народів і держав, мов і культур.

Європейська цивілізація, частина сучасної світової цивілізації, сприйняли і розвинули культурну і політичну спадщину античності і в її надрах зародилося християнство. У сучасній китайській цивілізації живе конфуціанство, а в цивілізаціях Південно-Східної Азії — буддизм. Саме слово «цивілізація» має стародавнє латинський корінь, так само як і настільки звичні нам поняття «культура», «федерація», «конституція», «республіка». Зі Стародавньої Греції прийшли такі слова і явища, як «політика», «демократія», «філософія», «стратегія».

У Стародавній Греції народилося розуміння того, що «людина — міра всіх речей», а в Стародавньому Римі була зроблена спроба обґрунтувати та захистити права людини. Античний світ дав приклади республіканського ладу, демократії, явив образ справжнього громадянина, який уміє розумно поєднувати права і обов'язки. У стародавніх цивілізаціях були закладені основи багатьох сучасних наук — математики і астрономії, медицини та фізики, історії та філософії. У них же склалися певні уявлення про красу, яким слід було в своєму подальшому розвитку мистецтво, були створені архітектура і театр, поезія і музика. Майбутню літературу, наприклад, неможливо уявити без античних образів і міфології. Воістину стародавні споруджували «нерукотворну пам'ятку» собі у найбільш нетлінному і прекрасному матеріалі — душах людей і вічно живе в них спрагою прекрасного і високого.

Історія Стародавнього світу показує, наскільки плідним може бути мирна взаємодія цивілізацій і взаємопроникнення культур. У наш час ми особливо гостро відчуваємо єдність людства. Завдяки розвитку техніки, нових видів транспорту, засобам масової інформації, і особливо комп'ютерів, люди, народи, країни виявилися тісно пов'язаними. Важливі події миттєво можуть стати надбанням усіх землян. Комп'ютери утворили навколо земної кулі мереживо передачі інформації і знань. Виникла єдина інформаційна цивілізація, її називають глобальною, або світовою.

В основі сучасної світової цивілізації — спадщина Стародавнього світу. Вона живе в культурі і свідомості сучасних людей, навіть якщо вони не цілком це усвідомлюють. Історія пов'язує минуле, сьогодення і майбутнє.

Запитання і завдання для узагальнення до курсу

1. Розкажіть про походження людини.
2. Перелічіть основні досягнення «людини розумної» до виникнення перших цивілізацій.

3. Що було спільне і відмінне у перших цивілізаціях Сходу?
4. Які світові релігії виникли у період, що вивчає історія Стародавнього світу? Що у них спільного?
5. Що спільного в образах богів і героїв міфів різних народів Стародавнього світу?
6. Якими досягненнями народів Стародавнього Сходу, Греції і Риму ми користуємося сьогодні?
7. Назвіть форми державності, які склалися у період Стародавнього світу. Наведіть приклади.
8. Яких мудреців Стародавнього світу ви знаєте? Сформулюйте головні їх ідеї.
9. Які книги Стародавнього світу справили величезний вплив на подальший розвиток людства?
10. Які основні риси античного світу?
11. Назвіть сім Чудес світу.
12. Який вплив події історії Стародавнього світу мали на історію нашої батьківщини.